

Susanna Kytövaara

KULTAVUOREN KÄSIKIRJA  
Kultavuoren asumisyksikköön  
muuttavalle autismin kirjon henkilölle

Sosiaalialan koulutusohjelma  
2017



Satakunnan ammattikorkeakoulu  
Satakunta University of Applied Sciences

## KULTAVUOREN KÄSIKIRJA Kultavuoren asumisyksikköön muuttavalle autismin kirjon henkilölle

Kytövaara, Susanna  
Satakunnan ammattikorkeakoulu  
Sosiaali-alan koulutusohjelma  
Tammikuu 2017  
Ohjaaja: Alvajärvi, Ari  
Sivumäärä: 72  
Liitteitä: 1

Asiasanat: asiakaslähtöisyys, autismin kirjon häiriöt, itsenäistyminen, osallisuus

---

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kehittämishankkeena Autismisäätiölle. Kehittämishankkeen myötä koostettiin Kultavuoren käsikirja. Käsikirjan käyttäjä kohderyhmänä ovat Autismisäätiön Kultavuoren asumisyksikköön muuttavat autismin kirjon henkilöt. Opinnäytetyö on työelämä- ja asiakaslähtöinen. Tarve käsikirjan koostamiselle on tullut Autismisäätiön asiakkailta, heidän toivoessaan kirjallista tietopakettia muuton tueksi. Kehittämishankkeessa asiakaslähtöisyys näkyi myös siten, että asiakkaat olivat mukana Kultavuoren käsikirjan suunnittelussa. Kultavuoren käsikirjan suunnittelua ja ideoimista varten koottiin suunnittelutyöryhmä Kultavuoren asumisyksikön työntekijöistä ja asiakkaista. Kultavuoren käsikirjaan koottiin muun muassa käytännönohjeita muuttoon, ohjeistuksia asuntoon liittyen, opastusta käytössä olevista tiloista sekä tietoa myös lähialueen palveluista.

Opinnäytetyön teoriassa kuvattiin autismin kirjon laajuutta ja monimuotoisuutta. Tarkemmin nostettiin esiin niitä autismin kirjon henkilön erityispiirteitä, jotka vaikuttavat heidän kykyynsä hahmottaa asioita ja kokonaisuuksia muuttoprosessissa. Opinnäytetyön teoriassa kuvattiin Kultavuoren käsikirjan työstämisen vaiheita, sekä selkokielen tekstin kirjoittamisen pääpiirteitä. Kultavuoren käsikirjan toivotaan osallistavan autismin kirjon henkilöä hänen muuttoprosessissaan. Autismisäätiön muut asumisyksiköt voivat hyödyntää pilottimallina toimivaa Kultavuoren käsikirjaa, työstäessään omat yksikkökohtaiset käsikirjansa. Opinnäytetyöstä Kultavuoren käsikirjan materiaaliosuus jää pelkästään Autismisäätiön käyttöön, joten sitä ei julkaista Theseuksessa.

## A HANDBOOK FOR KULTAVUORI RESIDENTS

Kytövaara, Susanna  
Satakunta University of Applied Sciences  
Degree Programme in Social Services  
February 2017  
Supervisor: Alvajärvi, Ari  
Number of pages:72  
Appendices:1

Keywords: client-centredness, autism disorder spectrum, becoming independent, inclusion

---

This thesis is a development project for the Society of Autism and the outcome of the project is a handbook for Kultavuori residents. The target group includes people with autism disorder spectrum who move to Kultavuori residence. The thesis is both client-centred and related to the employment market. The clients of the Society of Autism hoped for written information of Kultavuori residential house to support them when they move in. The clients were also involved in planning the handbook, thus making it more client-friendly. A group consisting of the workers and residents of Kultavuori planned and gave ideas for the handbook. The handbook includes, e.g. information of moving, the flat, facilities in the residential house as well as services in the neighbourhood.

The theoretical part of the thesis describes autism disorder spectrum and its different varieties and extent. The phases in the formation of the handbook are also described as well as writing in plain language. In addition, those characteristics of a person with autism disorder spectrum are described in more detail which affect the ability to perceive things and entities related to moving.

The aim of Kultavuori handbook is to help and include the people with autism disorder spectrum, when they move to Kultavuori. Other residential units of the Society of Autism can also use the handbook, when they do their own handbooks. The material related Kultavuori remains in the use of the Society of Autism only and it will not be published on Theseus.

# SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETÖN TAUSTA JA TAVOITE .....	7
3	OPINNÄYTETYÖN KOHDERYHMÄ; AUTISMIN KIRJON HENKILÖ .....	8
3.1	Autismin kirjon määritelmä .....	8
3.2	Autismin kirjon moninaisuus .....	9
4	AUTISMIN KIRJON DIAGNOSOINTI .....	10
4.1	Autismin kirjon esiintyvyys .....	11
5	NEUROKOGNITIIVISET ERITYISPIIRTEET .....	12
5.1	Mielen teoria .....	12
5.2	Sentraalisen koherenssin heikkous .....	13
5.3	Eksekutiivinen teoria eli toiminnanohjauksen vaikeus.....	14
5.4	Kontekstisokeus eli asiayhteyden ymmärtämisen vaikeus .....	14
5.5	Aistipoikkeavuudet .....	15
5.6	Kommunikoinnin ja sosiaalistaitojen poikkeavuudet .....	17
5.6.1	Puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiomenetelmiä.....	19
6	OPINNÄYTETYÖN KONKREETTINEN YMPÄRISTÖ .....	21
6.1	Autismisäätiö .....	22
6.2	Kultavuoren asumisyksikkö.....	22
6.3	Kultavuoren asumisyksikön toimintamallit sekä toimintaa ohjaavat arvot .....	23
6.4	Sosiaalihuoltolaki.....	24
7	AUTISMIN KIRJON HENKILÖN ITSEMÄÄRÄMISOIKEUDEN HUOMIOIMINEN MUUTTOPROSESSISSA .....	25
7.1	Itsemääräämisoikeus laissa määriteltynä .....	26
7.2	Tuettu päätöksenteko .....	26
8	AUTISMIN KIRJON HENKILÖN ITSENÄISTYMINEN .....	27
8.1	Itsenäistyvää autismin kirjon nuori.....	28
8.2	Lapsuudenkodista irtautuminen .....	29
9	MUUTTOPROSESSI.....	30
9.1	Asiakaslähtöisyys muuttoprosessissa.....	30
9.2	Muuton tukeminen .....	31
9.3	Muutokseen sopeutumisesta .....	33
10	MUUTTOPROSESSIN MAHDOLLISET HAASTEET.....	34
10.1	Asuinpaikan valinta ja asumisjärjestelyt.....	35
10.2	Struktuuri apuna arjen haasteissa.....	36
10.3	Eriytyisyys vai normaalius.....	37

11 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ.....	38
11.1 Kultavuoren käsikirjan suunnittelutyöryhmä.....	38
11.2 Toiminnallinen opinnäytetyö .....	39
12 AUTISMIN KIRJON HENKILÖN OSALLISUUS KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN KOOSTAMISESSA .....	40
12.1 Kultavuoren käsikirjan työstössä mukana olevat toimijat .....	41
12.2 Käyttäjäkeskeinen suunnittelu .....	41
12.3 Osallistaminen ja osallisuus .....	41
13 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN POHJATIETO .....	42
14 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN SUUNNITTELU JA AINEISTON KERÄÄMINEN .....	44
14.1 Suunnittelutyöryhmän perustaminen .....	44
14.2 Kehittämishankkeen aloitus .....	46
15 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN SUUNNITTELUYTYÖRYHMÄN TOIMINTA..	47
15.1 Suunnittelutyöryhmän ensimmäinen kokoontuminen .....	48
15.2 Suunnittelutyöryhmän toinen kokoontuminen.....	51
15.3 Suunnittelutyöryhmän kolmas kokoontuminen .....	54
16 OPINNÄYTETYÖN TUOTOKSEN KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN TOTEUTUS .....	55
16.1 Kuvien visualisointi .....	56
16.2 Selkokieliisyys .....	57
16.2.1 Selkokielen kirjoitusohjeita .....	58
16.3 Kultavuoren käsikirjan ulkoasu .....	59
17 YHTEENVETO RAPORTTI.....	59
18 POHDINTA.....	63
LÄHTEET .....	66
LIITTEET	

## 1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aihe nousee tarpeesta koota käsikirja Autismisäätiön asumisyksikköihin muuttaville autismin kirjon asiakkaille. Autismisäätiö tuottaa valmentavia asumispalveluita autismin kirjon tai muun neuropsykiatrisen oireyhtymän omaaville henkilöille. Autismisäätiön toiminnan arvoja ovat asiakkaan osallisuus, vaikuttavuus ja hyvinvointi. Muuttajan käsikirjan avulla osaltaan huomioidaan asiakkaan osallisuus hänen omassa muuttoprosessissaan.

Työskentelen ohjaajana Autismisäätiön Kultavuoren asumisyksikössä Seinäjoella. Kultavuoren asumisyksikkö on aloittanut toimintansa tammikuussa 2015. Asumisyksikkö tarjoaa sekä tuki-, että valmentavaa asumista viidelletoista autismin kirjon asiakkaalle. Asumisyksikön toiminnan päämääränä on asiakkaiden yksilöllinen ohjaaminen ja tukeminen mahdollisimman itsenäiseen elämään ja asumiseen. Tavoitteena ovat asiakkaan aikuistumisen tukeminen ja arjen hallinnan taidot. Autismisäätiön palveluissa asiakasta tuetaan kehittymään hänen kommunikointi- ja vuorovaikutus taidoissaan, huomioon ottaen erilaiset aistiherkkyydet ja neurokognitiiviset erityispiirteet.

Koostan toiminnallisena kehittämistyönä muuttajan käsikirjan Kultavuoren asumisyksikköön tulevaisuudessa muuttaville autismin kirjon henkilöille. Opinnäytetyön teoriaosassa avaan autismin kirjon monimuotoisuutta ja erityispiirteitä. Konkreettisen tiedon saaminen selkeässä muodossa on tärkeää autismin kirjon henkilölle uusien asioiden sisäistämiseksi. Kultavuoren käsikirjan on tarkoitus osaltaan auttaa autismin kirjon henkilöä sopeutumaan tulevaan muutokseen, hänen muuttaessaan asumaan Kultavuoren asumisyksikköön. Työstäessäni Kultavuoren käsikirjaa, kokoan sen ideoimiseen suunnittelutyöryhmän Kultavuoren asiakkaista ja henkilökunnasta. Kultavuoren käsikirjassa pyritään huomioimaan autismin kirjon henkilön erilainen kyky hahmottaa asioita. Kultavuoren käsikirjan tulee olla selkeästi luettava. Kultavuoren käsikirjan on tarkoitus toimia pilottimallina Autismisäätiön asumispalveluissa. Materiaalin pohjalta voidaan koostaa yksilöllinen käsikirja myös muihin Autismisäätiön asumisyksikköihin.

## 2 OPINNÄYTETÖN TAUSTA JA TAVOITE

Opinnäytetyön aiheen alkuperä juontaa Taru Bärlundin opinnäytetyöstä Autismisäätiölle. Hänen opinnäytetyönsä aiheena oli *Autismin kirjon henkilöiden osallisuuden tukeminen muuttoprosessissa*. (Taru Bärlund, Kymenlaakson Ammattikorkeakoulu, sosionomi YAMK, 2015)

Bärlundin opinnäytetyön tuloksista ilmeni tarve käsikirja tyyppiseen materiaaliin omaan kotiin muuttaville autismin kirjon asiakkaille. Tämä opinnäytetyö on jatkokehittämistyö, lähtien asiakkaiden tarpeista, sekä tutkimustuloksista joita Bärlundin opinnäytetyöstä nousi osallisuuden lisäämiseksi muuton yhteydessä. Autismisäätiöllä ei ole ennestään käytettävissä olevaa materiaalia uudelle muuttajalle. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on koota käsikirja, eli tietopaketti muuttoon liittyvistä asioista.

Käsikirjassa pyritään huomioimaan autismin kirjon henkilölle tyypilliset tarpeet, kuten tekstin selkeys ja visuaalisuus. Pilottina toimivan opinnäytetyön tavoitteena on koota selkeä ja toimiva käsikirja Kultavuoren asumisyksikköön muuttaville asiakkaille. Kultavuoren käsikirjasta hyötyvät pääasiassa tulevaisuudessa asumisyksikköön muuttavat uudet muuttajat. Käsikirjan avulla pyritään osallistamaan tulevaa muuttajaa hänen muuttoprosessissaan. Käsikirja on yksi konkreettinen väline asiakkaan tukemiseksi muuton hetkellä. Uudelle muuttajalle käsikirja antaa tietoa tulevasista kodista ja sen lähiympäristöstä, sekä muuttoon liittyvistä tärkeistä asioista. Käsikirjasta on hyötyä myös taloon muuttavien asiakkaiden läheisille, sillä se saattaa selkiyttää monia muuttoon liittyviä käytännön asioista myös heille.

Autismisäätiö organisaationa hyötyy opinnäytetyöstä siten, että Kultavuoren käsikirja toimii pilottimallina muille asumisyksiköille. Muut Autismisäätiön asumisyksiköt voivat koostaa yksikkökohtaiset käsikirjat tämän pilottimallin perusrungon mukaan. Käytäntö vasta näyttää, miten valmis materiaali tulee toimimaan. Käsikirjan materiaali jää Autismisäätiön sähköisiin tiedostoihin, josta sitä voidaan kunkin tulevan asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden muokata ja tulostaa. Sähköisessä muodossa tiedostoja on myös kätevämpi päivittää ajan tasalle.

### 3 OPINNÄYTETYÖN KOHDERYHMÄ; AUTISMIN KIRJON HENKILÖ

Autismi on henkilön neurologisen kehityksen häiriöön perustuva oireyhtymä. Autismi ilmentyy, ja se arvioidaan henkilön käyttäytymisen perusteella. Autismin kirjoon kuuluu joukko erilaisia oireyhtymiä, joissa henkilön älyllinen ja toiminnallinen taso ja kapasiteetti voivat vaihdella paljon. Autismin kirjoa yhdistävinä oireina ja erityispiirteinä nähdään sosiaalisten vuorovaikutustaitojen ja kommunikoinnin pulmat, hieman normaalista poikkeavat käyttäytymiset ja aistimusten erilaisuus, kuten aistiherkkyys. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 23.) Autismin kirjon diagnoosi ei ole sairaus eikä autismia määritellä kehitysvammaksi, vaan se on henkilöllä ilmenevä erityispiirre.

Keskeisesti autismin kirjon erityispiirteisiin liittyvät sosiaalisuuden, kommunikaation, käyttäytymisen ja aistitoimintojen poikkeavuudet. Tulee kuitenkin huomioida, että autismin kirjon henkilön käyttäytymiskuva on yhteisistä piirteistä huolimatta hyvin yksilöllinen. Siihen vaikuttavat myös monet muut tekijät kuten; ikä, kehitystaso, henkilön mahdollisesti muut neurologiset sairaudet tai ongelmat. (Ikonen & Suomi, 1998, 56.)

#### 3.1 Autismin kirjon määritelmä

Alun perin autismi-termillä on viitattu tietynlaiseen eristäytyvään käyttäytymismuotoon. Myöhemmin autismia on käytetty kuvaamaan tiettyä asiakasryhmää. Vielä 1940 -1960-luvuilla oli voimakas käsitys autismin aiheutuvan äiti-lapsi -suhteen häiriöstä psykodynaamisen koulukunnan mukaan. Sen sijaan oppimis- ja neuropsykologisessa näkemyksessä korostetaan biologista perusetologiaa. Autismi ja sen esiintyvyys on niin monimuotoista, ettei voida puhua pelkästään autismista vaan puhutaan autismin kirjosta. (Timonen & Tuomisto, 1998, 11.) Tässä opinnäytetyössä puhutaan yleisesti autismin kirjosta.



Kansainvälisen tautiluokituksen ICD 10 mukaan autismi liitetään psykologisen kehityksen pääryhmään (F 80 -89) sekä laaja-alaisten kehityshäiriöiden (F84) alaluokkaan. Lapsuusiän autismin lisäksi autismin kirjioon kuuluu useita laaja-alaiseksi kehityshäiriöksi määriteltyjä oireyhtymiä. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 26.)

### 3.2 Autismin kirjon moninaisuus

Autismi on henkilön pysyvä ominaisuus. Autismin syyt ovat suurelta osin tuntemattomia ja oireet esiintyvät autismin kirjon henkilöillä hyvin eritavoin. Joidenkin tutkimusten mukaan useiden eri perintötekijöiden arvellaan lisäävän alttiutta autismin kehittymiseen. Lisäksi erilaisilla äidin raskauden aikaisilla infektioilla ja ympäristön myrkyillä epäillään olevan vaikutusta autismin syntyyn. Autismin esiintyvyys on 3–4 kertaa yleisempää pojilla kuin tytöillä. On tehty huomio, että yli 40 -vuotiaiden isien lapsilla autismi on keskimääräistä yleisempää. (Huttunen, 2015.)

Autismin kirjon henkilöillä voi näyttäytyä myös erityisiä vahvuuksia, kuten esimerkiksi hyvä yksityiskohtien havaitseminen ja keskittymiskyky erityisiin mielenkiinnon kohteisiin. Erityisiä mielenkiinnonkohteita saattaa esiintyä jo varsin varhaisesta lapsuuden iästä lähtien. Nämä mielenkiinnonkohteet voivat olla luonteeltaan pysyviä tai vaihtua toisenlaisiin ajan kuluessa. Ne voivat liittyä esimerkiksi taiteeseen, musiikkiin, tietokoneisiin ja moniin muihin asioihin tai ilmiöihin tai joku hyvinkin erikoinen ja epätavallinen asia. Kohteen tutkiminen saattaa olla hyvin intensiivistä. Kiinnostus saattaa ilmetä esineiden keräilyinä tai seikkaperäisenä tiedon hankkimisena kiinnostuksen kohteesta. Erityiset mielenkiinnonkohteet tuottavat paljon iloa autistisen henkilön elämään. Autismi kirjon henkilön erityispiirteisiin kuuluu monesti myös halu pitää kiinni omista rutiineistaan sekä ennakoida tulevia asioita ja tapahtumia. Säännöt ja sopimukset ovat tärkeitä arjen hahmottamisen ja hallinnan kannalta. Tämä rutiineista kiinni pitäminen voi mennä niinkin pitkälle, että autismi kirjon henkilö saattaa esimerkiksi haluta kouluun tai harrastuksiin mentävän aina samalla tavalla; samalla kulkuvälineellä ja samaa reittiä. Rutiineista poikkeamiset voivat tuntua autismi kirjon henkilöstä kovin ikäviltä, mutta muutokseen on helpompi asennoitua, mikäli niihin pystyy valmistautumaan ennakolta. (Autismiliitto, 2016)

Keskushermoston neurobiologisena kehityshäiriönä autismi vaikuttaa henkilön kykyyn olla yhteydessä toisiin ihmisiin, sosialisatiokykyyn, ja normaaliin puheen- ja kielen kehitykseen. Autismissa on kyse normaalien havaitsemisprosessien - ei ainoastaan fyysiseen ympäristöön liittyvien vaan myös sosiaalista oppimista koskevien- vaikea kehityshäiriö. (Ikonen & Suomi, 1998, 53.)

"Autismin kirjon henkilö voi siis olla vaikeasti kehitysvammainen ja tarvita jatkuvaa tukea kaikissa arjen perustoiminnoissa tai älyllisesti lahjakas ja valmistella väitöskirjaansa yliopistossa, mutta tarvita silti tukea opiskelussa, arjen pyörittämisessä, sosiaalisissa suhteissa ja työllistymisessä." (Partanen 2010, 25.) Autismin kirjon laajuus ja moninaisuus näkyy autististen henkilöiden yksilöllisessä älyllisen ja toiminnallisen kapasiteetin vaihtelevuudessa.

#### 4 AUTISMIN KIRJON DIAGNOSOINTI

Diagnosointi on henkilön kehityshistorian yhteensovittamista havainnoinnin ja löydösten kanssa. Autismi diagnosoidaan itsenäisenä ilmentymänään, riippumatta muista mahdollisista samanaikaisista vammoista tai sairauksista. Autismin kirjon diagnosointi edellyttää yksilön kohdalla laaja-alaista kokonaistilanteen kartoitusta. (Räty 1999, 73 -74.)

Autismin kirjon häiriöt ovat neurobiologisia tiloja. Neurobiologinen häiriö ilmenee aivojen tietojenkäsittelyssä. Autismin kirjon häiriöihin kuuluvat esimerkiksi autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö, laaja-alainen kehityshäiriö ja epätyypillinen autismi. Autismin kirjon tilojen yhteydessä voi esiintyä myös keskittymis- ja ylivilkkaushäiriötä (ADHD, ADD) ja Touretten oireyhtymää. (Autismisäätiö, 2016)

#### 4.1 Autismin kirjon esiintyvyys

Arviot autismin kirjon esiintyvyydestä ovat kasvaneet vuosien mittaan, sillä autismin eri muotoja on opittu tunnistamaan aiempaa paremmin. (Partanen 2010, 25.) Tarkkaa autismin kirjon henkilöiden lukumäärää on vaikea määritellä.

Autismisäätiön www-sivujen mukaan autismin kirjon henkilöitä arvellaan olevan Suomessa noin 80 000. Luvut vaihtelevat tutkimuksesta ja määritelmästä riippuen. Usein autismin kirjon tiloista puhutaan häiriönä. Autistien oikeuksien liike sen sijaan rohkaisee käyttämään termiä autismin kirjon tilat. Tällä halutaan tuoda julki sitä, ettei autismia mielletäisi sairautena vaan se nähtäisiin neurologisena erilaisuutena, johon haasteiden lisäksi liittyy paljon myös positiivisia puolia. Autismi on elinikäinen, mutta ei muuttumaton yksilön ominaisuus. Monet autismin kirjolle tyypilliset piirteet voivat kuitenkin aiheuttaa haasteita arkielämässä. Niiden aiheuttamia toimintakyvyn rajoitteita voidaan kuntouttaa. Ikä, autismin vaikeusaste, kognitiivinen kyvykyys, mahdolliset muut vammat tai sairaudet vaikuttavat autismin yksilölliseen ilmaisuun. Tyypillistä on että samalla henkilöllä on useampi diagnoosi, esimerkiksi Aspergerin syndrooma ja ADHD. Muita autismin kirjoon kuulumattomia lisähäiriöitä voivat olla esimerkiksi mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöt sekä syömishäiriöt. Tuen tarve vaihtelee yksilökohtaisesti voimakkaasta ympärivuorokautisesta tuesta vähäiseen. (Autismisäätiö, 2016)

Autismiliiton tietojen mukaan autismin kirjon henkilöitä on eri tutkimusten valossa noin 1 % väestöstä, joten tämän perusteella Suomessa voidaan arvioida olevan noin 54 000 autismin kirjon henkilöä. Autismin kirjon diagnooseja WHO:n kansainvälisessä ICD-10 tautiluokitusjärjestelmässä:

- autismi (F84.0)
- Aspergerin oireyhtymä (F84.5)
- Rettin oireyhtymä (F84.2)
- disintegratiivinen kehityshäiriö (F84.3)
- epätyypillinen autismi (F84.1)

Autismikirjon diagnoosit muuttuvat tämänhetkisen tiedon mukaan vuonna 2018. Erilliset diagnoosit poistuvat ja tilalle tulee yksi vain sateenvarjodiagnoosi; "autismikirjon häiriö". Tällöin otetaan käyttöön ICD-10 tautiluokituksen korvaava ICD-11-luokitus. (Autismiliitto 2016)

## 5 NEUROKOGNITIIVISET ERITYISPIIRTEET

Autismin kirjon häiriöissä kognitiivisen kehityksen poikkeavuutta ja oirekuva on pyritty selittämään ja ymmärtämään *mielen teorian*, *sentraalisen koherenssiteorian* (eli kyky hahmottaa kokonaisuuksien ja osien välisiä suhteita) ja *eksekutiivisen teorian* (toiminnan ohjauksen vaikeus) avulla. Poikkeavuutta kognitiivisissa taidoissa voi esiintyä kaikilla kolmella tai vaikka vain yhdellä alueella. Usein autismiin liittyvät myös aistitoimintojen poikkeavuudet. (Moilanen, 2011.)

### 5.1 Mielen teoria

Mielen teorian mukaan autismin kirjon henkilöillä on vaikeuksia ymmärtää toisten ihmisten mielenliikkeitä; uskomuksia, aikomuksia ja tunteita. Hänen saattaa olla vaikea toisten vastata emotionaalisiin vihjeisiin, tai muuttaa käyttäytymistään sosiaalisten vihjeiden perusteella. Näistä syistä autismin kirjon henkilö saattaa vaikuttaa omaehtoiselta ja itsekkäältä, sekä kyvyttömältä asettumaan toisen ihmisen asemaan. Vaikka toisen mielen ymmärtäminen on vaikea opettaa, parempia sosiaalisia valmiuksia on silti mahdollista opetella esimerkiksi erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 39 -42.)

Mielen teorian kehityksen taso vaikuttaa henkilön kykyyn lukea toisen mieltä ja tarkoituspäätä. Autismi kirjon henkilöllä tämän taidon kehittämisessä saattaa ilmetä puutteita. Syvästi autistisen henkilön voi olla vaikea ymmärtää että toinen ei tiedä sitä kaikkea mitä hän tietää. Henkilön on vaikea käsittää että on asioita mitä toinen tietää mutta itse ei. Autismi kirjon henkilön saattaa olla vaikea tulkita toisten ihmisten ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja, sekä hahmottaa sosiaalisten tilanteiden kulkua.

Autismin kirjon henkilö voi sanoa suoraan mitä ajattelee, ilman että ymmärtää loukanneensa toista. Oman käyttäytymisen merkitystä ja vaikutusta toiseen on vaikea hahmottaa. (Partanen 2010, 31 -32.)

On tärkeää tiedostaa, että autismin kirjon henkilön mielen teoria tai empatia on puutteellinen ja alikehittynyt. Tämä tulee kuitenkin erottaa empatiakyvyn puuttumisesta, mikä tarkoittaisi että autismin kirjon henkilö ei välitä toisen ihmisen tunteista. Näin ei välttämättä ole, hän saattaa välittää syvästikin, mutta ei huomaa tai osaa lukea toisen hienovaraisia ja monimutkaisia tunnetiloja. Neurotyypilliset ihmiset osaavat "lukea" toisen ihmisen mieliä suhteellisen helposti ja intuitiivisesti, sekä tulkita ilmeitä, eleitä ja äänensävyjä. Puutteellisen mielen teorian omaavan henkilön on vaikea tunnistaa tilanneviihteitä jotka kertovat toisen ihmisen sen hetkisistä tai odotettavissa olevista aikeista ja ajatuksista. (Attwood 2015, 107 -108.)

## 5.2 Sentraalisen koherenssin heikkous

Sentraalin koherenssin heikkous tarkoittaa autismin kirjon henkilöllä kokonaisuuk-  
sen hahmottamisen vaikeutta ja toimimisen kannalta olennaisten tekijöiden havaitse-  
mista. Myös aisti ali - ja yliherkkyydet voivat vaikeuttaa eri tavoin autismin kirjon  
henkilön toimimista eri tilanteissa. (Partanen 2010, 37.)

Sentraalisella koherenssilla tarkoitetaan henkilön tapaa hahmottaa ympäristöään ja  
maailmaa kokonaisuuksina sekä sen osia osana kokonaisuutta. Heikon sentraalisen  
koherenssin omaava henkilö hahmottaa maailmaa yksityiskohdista käsin. Vielä ei  
tiedetä, että onko tässä kyse pikemminkin erittäin hyvästä yksityiskohtien proses-  
sointikyvystä, vai siitä että kokonaisuuksien havaitseminen on autismin kirjon henki-  
lölle erityisen hankalaa. On silti hyvä huomioida, että kokonaisuuksien hahmottami-  
nen ja sen vaikeudet vaihtelevat yksilöllisesti myös eri aistien mukaan. Toisille au-  
tismin kirjon henkilöille esim. näönvarainen maailma on pirstaleisempi kuin kuulon-  
varainen ja niin edelleen. (Partanen 2010, 29.)

### 5.3 Eksekutiivinen teoria eli toiminnanohjauksen vaikeus

Toiminnanohjaus on kattokäsite, jolla tarkoitetaan niitä kognitiivisia toimintoja, jotka ohjaavat tavoitteeseen suuntaavaa käyttäytymistä. Voidakseen säädellä toimintaansa, henkilön tulee tietää mitä tavoittelee ja miten sen voi toteuttaa. Autismin kirjon henkilön toiminnanohjaukseen vaikuttavia tekijöitä on useita, ja ne ovat usein myös toisistaan riippumattomia. Autismin kirjon henkilöillä esiintyy lisäksi usein vaikeuksia kognitiivisessa joustavuudessa, siten että hän pystyisi joustavasti vaihtamaan toimintastrategiaansa tilanteen niin vaatiessa. (Partanen 2010, 36- 37.) Useimmilta autismin kirjon henkilöiltä puuttuu spontaanisuutta, aloitekykyä sekä luovuutta oman vapaa-aikansa järjestämisessä. Heillä saattaa olla myös vaikeuksia toteuttaa itsenäistä päätöksentekoa esim. työssään, vaikka tehtävät vastaisivatkin heidän osaamistaan ja kapasiteettiaan. (Ikonen & Suomi 1998, 63.)

Kyky suunnitella jokin tavoite ja pitää yllä toimintasuunnitelmaa sen saavuttamiseksi sekä sen vuoksi siirtää välitöntä mielihyvántarvetta on eksekutiivisten toimintojen keskeinen osatekijä. Näitä toimintoja kuvaillaan myös tarkoituksellisiksi tulevaisuuteen suuntautuvaksi käyttäytymiseksi. Keskeistä ovat myös asioiden tapahtumajärjestyksen, ja syyn ja seurauksen suhteen ymmärtäminen sekä ajantaju. Monet sisällyttävät toiminnanohjaukseen myös tarkkaavaisuuden ylläpidon sekä henkilön kyvyn hillitä impulsseja. (Gillberg 1999, 91- 92.)

### 5.4 Kontekstisokeus eli asiayhteyden ymmärtämisen vaikeus

Erilaisia aistiherkkyyksiä, sosiaalisten taitojen vajavuutta ja toiminnanohjauksen puutteita on myös muillakin väestö- ja potilasryhmillä. Näiden kaikkien piirteiden kasaantuessa yhdelle henkilölle, aletaan käytöksessä nähdä autistisen triadin piirteitä. Tähän liitettyä neurobiologia ja tätä kautta tapa käsitellä tietoa, eroaa normaalista siinä määrin, että puhutaan autistisesta tavasta ajatella. Kontekstisokeus tarkoittaa autistisen henkilön vaikeutta hahmottaa kokonaisuuksia niin omassa toiminnassaan kuin aisti- ja sosiaalisessa ympäristössään. (Partanen 2010, 38- 40.)

Kontekstisokeudessa kyky nähdä yksityiskohtien ohi ja kuvitella mielessään kokonaisuus, johon yksityiskohdat sisältyvät, on puutteellinen. Yksityiskohtiin juuttuminen saattaa luonnollisesti tuottaa suuria vaikeuksia, mikäli henkilö "ei kykene näkemään metsää puilta". (Gillberg 1999, 93.)

Asiayhteyksien hahmottamisen vaikeudet hankaloittavat autismin kirjon henkilön toimimista eri tilanteissa, sekä toiminnan siirtämistä samankaltaisiin konteksteihin. Kahden tilanteen hahmottaminen samankaltaiseksi on haastavaa, ellei hahmota mikä on olennaista näissä tilanteissa. Autismi kirjon henkilö saattaa lukita tietyn asian käyttötarkoituksen vain yhteen mahdolliseen tilanteeseen tai tilaan. Uuden asian oppiminen ei automaattisesti siirry vastaavankaltaisiin tilanteisiin tai paikkoihin, vaan kuntoutus on integroitava käytännön elämään. Esimerkiksi koulussa opittu asia täytyy siirtää kotiin, harjoitellen opittua asiaa myös toisessa ympäristössä. Kontekstisokeus on keskeinen autistisen ajattelun piirre, asettaen haasteita kuntoutukselle ja tarjotuille palveluille. (Partanen 2010, 40- 42.)

## 5.5 Aistipoikkeavuudet

Autismin kirjon henkilö voi olla yli- tai aliherkkä eri aistimuksille liittyen ääniin, valoon, kosketukseen, erilaisille haju- ja makuaistimuksiin sekä väreille, lämpötiloille ja kivulle. Erilaiset ympäristön taustääänet, jotka harvoin haittaavat muita ihmisiä, voivat autistisesta henkilöstä kuulostaa sietämättömän kovilta ja häiritseviltä. Aistiherkkyudet voivat aiheuttaa ahdistuneisuutta ja levottomuutta sekä tuntua jopa fyysisenä kipuna. Autismi kirjon henkilöitä yhdistävä tekijä on myös erityinen stressiherkkyys. Kuuloaistin alueella yliherkkyys voi ilmetä jatkuvana haluna käyttää korvatulppia. Vastaavasti kuuloaistin aliherkkyys voi esiintyä tarpeena tuottaa kovia ääniä esimerkiksi huutelemalla tai ovia paukuttamalla. Jotkut autismi kirjon henkilöt kokevat kevyenkin kosketuksen kivuliaana, mutta voivat vastaavasti nauttia voimakkaista paineaistimuksista. Ali- ja yliherkkyys tuntemukset voivat pysyä kohtalaisen samankaltaisina, tai vaihdella tilanteen mukaan esimerkiksi stressitasoa mukailleen. Mikäli aistiärsykeitä on runsaasti, se saattaa aiheuttaa ylivireys- tai uupumisoireita. Aistipoikkeavuudet voivat olla autismi kirjon henkilöillä eniten haasteita tuottavia piirteitä. (Autismisäätiö 2016)

Aistitoimintojen poikkeavuus vaikuttaa tapaan, miten autismin kirjon henkilö käyttäytyy erilaisissa tilanteissa. Esimerkiksi huoneen valaistus saattaa olla kivuliaan kirkas autismin kirjon henkilölle, jonka vuoksi hänen on vaikea keskittyä toimimiseen kyseisessä huoneessa, tai hän pyrkii välttämään huoneeseen tulemistä viimeiseen saakka. Autismin kirjon henkilö voi elää aistipoikkeavuuksien vuoksi täysin erilaisen aistikokemusten keskellä kuin muut henkilöt samassa ympäristössä. Neurotyypilliselle henkilölle vastaavanlainen kokemus saattaisi olla tilanne jossa hän joutuisi työskentelemään kirkkaan valonheittimen häikäistessä silmiä, katuporan jyristessä vieressä ja tuntien että jokin raapii epämiellyttävästi ihoa. Kenties hieman kärjistetty esimerkki kuvaa kuitenkin tilanteita joissa autistiset henkilöt joutuvat joskus olemaan, ja joissa silti oletamme heidän pystyvän käyttäytymään "normaalisti". (Partanen 2010, 34.)

Limbinen järjestelmä on aivopuoliskoissa sijaitseva hermojärjestelmä, joka vaikuttaa tunnepohjaiseen käyttäytymiseen. Se on aivojen alue, joka "päättää", mikä aistitieto rekisteröityy ja tuodaan tietoisuuteen. Tämä järjestelmä myös päättää, teemmekö jotain tuolle aistitiedolle. Limbinen järjestelmä vastaanottaa aistimukset ja säätelee niiden avulla tunnereaktioita sekä emotionaalista kasvua. Autistisella henkilöllä tämä järjestelmä ei toimi tehokkaasti, joten hän ei välttämättä rekisteröi monia sellaisia asioita joita muut ihmiset huomaavat. Autistinen henkilö saattaa esimerkiksi olla kiinnittämättä huomiota kellonsoittoon tai muihin ääniin. Hän ei välttämättä onnistu rekisteröimään edes sitä mitä hänelle sanotaan. Vastakohtaisena esimerkkinä; useimmat neurotyypilliset ihmiset lopettavat rekisteröimästä ääntä, joka jatkuu pitkään samanlaisena, mutta autistinen henkilö ei pysty "sammuttamaan" sitä ja todennäköisesti kiinnittää siihen entistä enemmän huomiota. Tämä ärsyke saattaa olla niin voimakas että henkilö ei pysty keskittymään mihinkään muuhun. (Ayers, 2015, 67, 209 -210.)

On huomattu, että autismin kirjon henkilön aivot eivät epäonnistu pelkästään aistitiedon rekisteröinnissä, vaan joissakin tapauksissa kehittymättömyyttä on myös aistitiedon säätelyssä, erityisesti vestibulaarisen ja taktilisten aistimusten säätelyssä. Vestibulaarinen aistijärjestelmä reagoi pään asentoon ja sen muutoksiin suhteessa maan painovoimaan. Puutteellisen vestibulaarisen aistijärjestelmän omaava autismin kirjon



henkilö saattaa tuntea epävarmuutta painovoimasta, sekä reagoida yliherkästi asennonmuutoksiin, liikkeen hidastumiseen ja kiihtymiseen. Autismin kirjon lapsi saattaa esimerkiksi pelätä keinua yksin, mutta sen sijaan pitää keinumisesta vanhemman sylissä. Tämä viittaa siihen, että pelokkuutta ei aiheuta itse liike, vaan tunne maan pinnan "kadottamisesta". Aistimusten erilaisen tai heikon sisäistämisen vuoksi autismin kirjon henkilö saattaa olla vaikea hahmottaa ympäristöään. Uusi ympäristö saattaa tuntua sekavana aistiärsykkeine massana. Todennäköisesti autismin kirjon henkilö reagoi tällöin uudessa ympäristössä vastustelevana ja pelästyen, kunnes on kokenut saman ympäristön useita kertoja ja alkaa hahmottaa sen tutuksi ja turvalliseksi. Joillekin autismin kirjon henkilöille ympäristön avaruudellisten suhteiden rekisteröinti on hankalaa, että he ahdistuvat aina kun jokin asia muuttuu esimerkiksi heidän omassa huoneessaan. Mikä tahansa muutos asioiden tai esineiden järjestyksessä saattaa tuottaa turvattomuuden tunnetta. (Ayers, 2015, 212 -214.)

Aistiherkkyudet saattavat olla autismin kirjon henkilön haastavan tai erikoisen käyttäytymisen taustalla. Ympäristöä tulee tällöin muokata sopivammaksi vähentämällä aistiärsykeitä ja huomioimalla henkilön aistikanavien erityispiirteet. Aistipoikkeavuuksien vuoksi aistien kautta saatu tieto ei aina jäseny normaalisti tai aistitieto jää epäselväksi, tietoa on vaikea erotella. Autismin kirjon henkilö pyrkii itse säätelemään aistiärsykeitään ja hallitsemaan aistijärjestelmäänsä. Autismin kirjon henkilö voi tulla riippuvaiseksi niistä aistiärsykkeistä joita hän pystyy säätelemään ja sietämään. Seurauksena saattaa olla juuttuminen tietynlaisiin vaatteisiin, tai ruokavaliokoina saattaa olla hyvin suppea. Tuntoaisti saattaa olla niin herkkä, että kevyt kosketuskin sattuu, tai kipukynnys hyvin korkea, jopa tunnoton. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 97- 98.)

## 5.6 Kommunikoinnin ja sosiaalistaitojen poikkeavuudet

Autismin ensimmäisiä merkkejä autismin kirjon lapsella on poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus. Autistinen lapsi ei opi ottamaan normaalilla tavalla kontaktia aikuiseseen, eikä hae hänen huomiotaan. Katsekontakti voi olla jo hyvin varhaislapsuudessa poikkeavaa. Yksi autismin erityispiirre on suoran katsekontaktin välttäminen.

Autismin kirjon lapsi saattaa olla huomiota herättävän helppo, sillä hän ei välttämättä lainkaan vaadi aikuisen huomiota tai lähde lainkaan mukaan vastavuoroiseen äänteilyyn aikuisen lepperrellessä hänelle. Vuoden iässä autismin kirjon lapsi ei luonnostaan opi jakamaan huomion kohdetta aikuisen ja esineen välillä, siten kuin normaalin kehityksen edetessä odotetaan. Lapsi ei ota vastavuoroista kontaktia, vaan saattaa viihtyä omissa oloissaan. Kyseisessä kehitysvaiheessa näkyvin piirre tästä on osoittavan eleen puuttuminen, vaikka motoriset valmiudet sinällään olisivat kunnossa. Autismin kirjon lapsen puheen ja kielen kehitys, kuten myös sosiaalinen ja kognitiivinen kehitys viivästyy monesti edellä mainituiden syiden vuoksi. Osalla autismin kirjon henkilöistä voi olla hyvinkin kehittyneet mekaanisen kielen taidot ja paljon puhetta. Puhe saattaa kuitenkin usein olla asiayhteydestä irrallaan, eivätkä he välttämättä käytä sitä sosiaaliseen tarkoitukseen. Autismin kirjon henkilöt eivät yleensä luonnostaan hahmota mihin kaikkeen kieltä käytetään kuten; pyytämiseen, toteamiseen, kertomiseen, kysymiseen, tunteiden ilmaisemiseen ja niin edelleen. Hän saattaa käyttää kieltä vain johonkin kielen käyttötarkoitukseen tai kielen käytön eri tarkoitukset eivät ole jäsenyneet ollenkaan. (Ikonen, Karjala, Kortelainen, Mäkelä, Nevalainen, Oksala, Ruusuvoori, Roponen, Salmi & Suvanto, 2015, 9-10.)

Autistisen henkilön kielenkäytössä on tyypillistä toistuvat kysymykset ja kaikupuhe eli ekolalia. Kielen ongelmat voivat olla suuria, ja ne vaikuttavat merkittävästi henkilön kokonaiskehitykseen, oppimiseen ja käyttäytymiseen. Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikea ymmärtää mihin puhekieltä käytetään, ja siksi hänellä ei välttämättä ole tarvetta kommunikoida. Tämä voidaan myös ajatella mielen teorian näkökulmasta, eli autismin kirjon henkilöillä on taipumus ajatella muiden tietävän sen minkä hänkin, ja tällöin muiden kanssa ei tarvitse keskustella. Tästä johtuen pulmana voi olla myös oman puheenvuoron odottamisen vaikeus. Autistinen kielenkehitys perustuu usein mekaaniseen muistiin, näköaistiin, toistuviin tilanteisiin, ulkoa opittuihin fraaseihin sekä konkretiaan. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 61- 62, 181.)

Tyypillisiä kommunikointiin liittyviä vaikeuksia autismin kirjon henkilöillä ovat muun muassa viivästynyt puheenkehitys, virheitä ääntämisessä, puheen ymmärtämisen ja tuottamisen vaikeudet, puheen muistamisen vaikeudet, sanavaraston suppeus. Pulmia voi esiintyä myös sanojen löytämisessä, sanojen merkitysten ymmärtämisessä

sekä abstraktien sanojen ymmärtämisessä. Haastavaa voi olla myös kuunnella ja kirjoittaa samanaikaisesti. Lisäksi erilaiset muut vammat, kuten kuulo- tai näkövammat voivat hankaloittaa kommunikaatiomahdollisuuksia. (Autismisäätiö 2016)

Kommunikointikykyyn vaaditaan neljä pääasiaa: motivaatio, perustaidot, käyttötarkoitus ja välineet. Kun perustaidot ovat hallinnassa ja autismin kirjon henkilö ymmärtää kommunikoinnin käyttötarkoituksen merkityksen ja vaikutuksen, sekä hänellä on siihen tarvittava väline, motivaatio kommunikoida kasvaa. Onnistunut kommunikointi edellyttää käyttäjältään perustaitoja; kuten aloitteellisuutta, vuorovaikutteellisuutta ja sinnikkyyttä. Oikein valittu kommunikaatioväline on ilmaisun ja ymmärtämisen väline. (Ala-Kihniä 2017)

#### 5.6.1 Puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiomenetelmiä

Jokaisella ihmisellä on subjektiivinen oikeus kommunikoida. Jokaisella ihmisellä on oikeus ilmaista itseään, ymmärtää toisia ja tulla ymmärretyksi ajasta, paikasta ja kumppanista riippumatta. Tätä oikeutta ei voida kieltää keneltäkään vamman tai sairauden tai sen vakavuuden, eli tuen tarpeen perusteella. Ympäristön taitavampien kommunikoidijien vastuulla on tarjota jokaiselle ihmiselle riittävä määrä tukea, että hänen on mahdollista kommunikoida ja ilmaista itseään.

Ihmisen oikeudesta kommunikaatioon on säädetty muun muassa ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa julistuksessa, Euroopan ihmisoikeusjulistuksessa, Suomen perustuslaissa sekä yhdenvertaisuuslaissa. (Ala-Kihniä 2012)

Autismin kirjon henkilön puhetta kehittäessä tarvitaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä. Puhetta korvaavan ja tukevan kommunikaation muotoina voivat olla motorinen kommunikaatio (autismin kirjon henkilö ohjaa omalla kädellään toisen kättä esimerkiksi antamaan jääkaapista jotain), esineet, ilmeet, eleet tai viittomat, kuvat, kirjoitettu teksti tai puhe. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 67.)

Ilmeitä, eleitä ja toimintaa voidaan korvaavassa kommunikoinnissa käyttää tukemaan tai tehostamaan sanottua tai korvaamaan puhetta. Autismin kirjon henkilöllä tulee olla keinoja kertoa omista asioistaan vaikka hänen puheen kehityksensä olisikin viivästynyt. Tällaisia keinoja ovat muun muassa tukiviittomat sekä kuvakommunikaatio. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät, eli AAC-menetelmät, eivät hidasta puheen ja muun kommunikoinnin kehitystä. Päinvastoin ne tukevat ja antavat toisenlaisen tavan autismin kirjon henkilölle kertoa asioistaan sekä tulla ymmärretyksi. Osaltaan ne myös vauhdittavat ymmärtämis- ja ilmaisutaitojen kehittymistä. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017)

Puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat kommunikointimenetelmät (AAC- menetelmät) ovat viestintää, jossa käytetään tukiviittomia, kuvia tai blisskieltä. Kuvilla ja bliss-symboleilla tapahtuvassa viestinnässä tarvitaan apuvälineitä. Tällaisia apuvälineitä ovat esimerkiksi kommunikointikansio, kommunikointitaulu (aakkostaulu), puhelaite tai tietokoneen kommunikointiohjelma. (Ala-Kihniä, 2012)

Tunnetuimpia käyttäytymisterapeuttisista kommunikoinnin kuntoutusmenetelmistä ovat PECS (Picture Exchange Communication System) kuvanvaihto sekä PRT (Pivotal Response Training). Nämä käyttäytymisterapeuttiset kuntoutusmenetelmät lähtevät liikkeelle kommunikoinnin peruselementeistä: vastavuoroisuudesta, jaetusta tarkkaavaisuudesta, kommunikointi halun herättelystä (motivaatio). PECS- menetelmän ideana on autismin kirjon henkilön oma-aloitteisuuden vahvistaminen jonkin häntä motivoivan asian kautta. Yhtenä PECS- menetelmän tavoitteista on oppia käyttämään kuvaa vaihdon välineenä. Eli kun autismin kirjon henkilö haluaa jotakin, hän antaa kommunikointikumppanilleen kuvan. Autismin kirjon henkilölle saattaa olla vaikea oppia kielen vaihtokaupan/vuorottelun ideaa, mutta sitkeällä harjoittelulla ja useilla saman asian toistoilla saadaan hyviä tuloksia. (Ikonen, Karjala, Kortelainen, Mäkelä, Nevalainen, Oksala, Ruusuvoori, Roponen, Salmi & Suvanto, 2015.)

PRT- menetelmän perusideana on, että autismissa on havaittu olevan tietyt keskeiset kommunikaation ydinvalmiudet (motivaatio ja jaettu huomio). Näitä tukemalla pystytään laaja-alaisesti tukemaan autismin kirjon henkilön kehitystä. Kommunikaation harjoittelutuokioissa tuetaan aktiivisesti jaettua huomiota, sillä se on avain autismin kirjon henkilölle uusien taitojen omaksumiseen ja kommunikoinnin idean oivaltami-

seen. Kaikissa käytetyissä puhetta tukevissa tai korvaavissa kommunikaatiomenetelmissä lähtökohtana on monipuolinen ja toimiva kommunikointi. Kommunikaatiokeinot eivät saa vastata vain pelkästään henkilön tärkeimpiin perustarpeisiin (nälkä, jano, wc-hätä), vaikkakin mahdollisuus myös niiden ilmaisemiselle on hyvin tärkeää. (Ikonen, Karjala, Kortelainen, Mäkelä, Nevalainen, Oksala, Ruusuvoori, Roponen, Salmi & Suvanto, 2015.)

Autismisäätiön palveluissa asiakkaiden kommunikaatiota tuetaan laajasti kattamaan myös erilaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja. Kommunikaatiotaitojen harjoittelu tapahtuu luonnollisessa vuorovaikutuksessa arjen lomassa, kuten myös strukturoituina opetustuokioina niin Autismisäätiössä, kuin yhteiskunnassa. Funktionaalisen kommunikaation, kuten pyytämisen ja valitsemisen lisäksi asiakkaita tuetaan vuorovaikutukseen toisten kanssa. Autismisäätiön työntekijät osallistuvat aktiivisesti asiakkaan omaan yksilölliseen, joskus hieman erikoiseenkin tapaan olla vuorovaikutuksessa. Taitavampina vuorovaikuttajina työntekijät arvostavat asiakkaan johtamaa vuorovaikutustapaa. Asiakkaan tunnistaessaan itsessään taitoja ja vahvuutta, hänen itsetuntonsa ja itsetuntemuksensa vuorovaikuttajana kasvaa. Taitojen kehittyessä hänen on helpompi osallistua toisen johtamaan vuorovaikutukseen.

(Ala-Kihniä, 2017)

## 6 OPINNÄYTETYÖN KONKREETTINEN YMPÄRISTÖ

Itsenäistä asumista tuetumpi asumismuoto on ympärivuorokautisesti valvottu ryhmäasunto tai ilman yövalvontaa oleva asuntola. Ryhmäkodit sijaitsevat usein asuinalueella, ja niiden henkilökunta on koulutettuja ammattilaisia. Ryhmäkodin asiakkaita avustetaan itsestään huolehtimisessa, taloudenpidossa ja muissa arjen askareissa. Toinen valvotun asumisen muoto on tukiasunnot, joissa ammattilaiset vierailevat sopimuksen mukaan, esimerkiksi vain muutaman kerran viikossa. Tällainen järjestely suo asiakkaalle enemmän itsenäisyyttä, antaa vastuuta ja on siten hyvä tapa harjoitella itsenäistä elämää. (Ozonoff, Dawson & Mc Partland, 2008, 212 -213.)

## 6.1 Autismisäätiö

Autismisäätiö on valtakunnallinen, yleishyödyllinen, voittoa tavoittelematon toiminnallinen säätiö ja yhteiskunnallinen yritys. Palveluiden lähtökohtana Autismisäätiössä on neuropsykiatristen oireyhtymien, erityisesti autismin kirjon (autismi, Aspergerin oireyhtymä) asiantuntemus. Palvelukokonaisuuden muoto ja kesto suunnitellaan aina yhteistyössä asiakkaan, hänen verkostonsa ja maksavan tahon kanssa. Tarvittaessa toiminta jalkautuu myös kentälle asiakastyöhön eri puolille Suomea. Monimuotoisten palveluiden tavoitteena on asiakkaiden toimintakyvyn ja elämänlaadun kehuminen. Palvelukokonaisuudet jakautuvat asumispalveluihin, työ- ja päivätoimintapalveluihin, neuropsykiatrisiin avopalveluihin sekä työllistymisen tukipalveluihin. Autismisäätiö toimii myös alueellisesti. Palvelutoimintaa kehitetään järjestelmällisesti vastaamaan entistä paremmin asiakkaiden tarpeita. Palvelutoiminnan lisäksi Autismisäätiö tekee yhteiskunnallista vaikuttamistyötä. (Autismisäätiö 2016)

## 6.2 Kultavuoren asumisyksikkö

"Autismisäätiö tuottaa asumispalveluita Kultavuorella sijaitsevassa asumisyksikössä ja sieltä käsin. Asumispalvelut räätälöidään asiakkaan tuen tarpeen mukaan. Asumispalvelut voivat olla ympärivuorokautista tai eriaikaisesti tuettua. Asuminen on asiakkaan tarpeen mukaan yksilöllisesti suunniteltua, jossa huomioidaan asiakkaan adaptiivinen toimintakyky, sekä neurokognitiiviset erityispiirteet.

Tavoitteena on aina tuen tarpeen väheneminen ja asteittainen itsenäistyminen asiakkaan omien kykyjen mukaan. Mahdollisuus on myös määräaikaan palveluihin, kuten asumisvalmennukseen tai -harjoitteluun. Valmentava tukiasuminen antaa mahdollisuuden myös opiskeluun Seinäjoen monipuolisessa opiskelutarjonnassa samalla tarjoten valmiuksia itsenäiseen aikuisen elämään." (Autismisäätiö 2016)

Kultavuoren asumisyksikössä on yhteensä 15 asumispaikkaa. Asumisyksikkö koostuu autetummasta ryhmäkotiasumisesta ja tukiasumisesta rivitalossa. Ryhmäkodissa asuinhuoneita on kahdeksalle asiakkaalle. Tukiasumisen puolella on seitsemän yksiotä.

Kultavuoren asumisyksikkö ei välttämättä ole autismin kirjon asiakkaan lopullinen koti, vaan välietappi, jossa asiakas opettelee oman elämän hallintaa ja itsenäisen arjen taitoja. Asiakkaan itsenäistyttyä hän muuttaa asumaan omilleen, tai tuettuun asumismuotoon. Muuttoliike asumisyksikköön saattaa olla siis välillä hyvinkin vilkasta. Kultavuoren käsikirjan on tarkoitus helpottaa ja selkiyttää uusien asumisyksikköön muuttavien muuttoprosessia. Tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyy käsikirja Kultavuoren asumisyksikön ryhmäkotiin.

### 6.3 Kultavuoren asumisyksikön toimintamallit sekä toimintaa ohjaavat arvot

Kultavuoren asumisyksikön toimintamallia, sekä toimintaa ohjaavia arvoja kuvataan tässä pohjustamaan osaltaan opinnäytetyön tuotoksen, Kultavuoren käsikirjan toimintaympäristöä. Kultavuoren asumisyksikössä asiakkaille laaditaan yhdessä heidän kanssaan yksilöllisen tuen suunnitelma, jonka mukaan arjessa edetään. Tavoitteena on asiakkaiden tukeminen mahdollisimman itsenäiseen elämään. Kultavuoren asumisyksikössä asiakas harjoittelee arjen hallintaa eri muodoissaan, kuten esim. kotitöitä, rahankäyttöä, asioimista kodin ulkopuolella, hygieniasta huolehtimista.

Asiakkaiden sosiaalisia vuorovaikutustaitoja harjoitellaan eri arjen tilanteissa sekä vapaa-ajan ryhmätoiminnoissa. Kultavuoren asumisyksikön toimintaa ohjaavat Autismisäätiön arvot, joita ovat *osallisuus*, *vaikuttavuus* ja *hyvinvointi*. Asiakas otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti, hänen psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointinsa huomioiden.

Autismisäätiön henkilökunnalla on laaja-alaista osaamista autismin kirjosta sekä muista neuropsykiatrisista diagnooseista, neurokognitiivisista erityisvaikeuksista ja autistisesta ajattelusta sekä autismin kirjon henkilöiden tarpeista erilaisissa elämäntilanteissa. Henkilökunnan autismsaamista kehitetään ja päivitetään säännöllisesti. Palvelutoimintaa kehitetään järjestelmällisesti vastaamaan entistä paremmin asiakkaidemme tarpeita. (Autismisäätiö 2016)

## 6.4 Sosiaalihuoltolaki

Yksi Autismisäätiön palveluita ohjaava laki on sosiaalihuoltolaki. Sosiaalihuoltolaki 2014 4§ mukaan asiakkaan edusta on huolehdittava. Asiakkaan palveluita suunniteltaessa ja etua arvioitaessa tulee huomioida miten parhaiten turvataan:

- 1) *asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin;*
- 2) *asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;*
- 3) *tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen;*
- 4) *mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan;*
- 5) *kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen;*
- 6) *toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan;*
- 7) *asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.*

*Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.*

Palvelutarpeen arvioinnissa on huomioitava, että arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen mukaan, hänen tarpeensa huomioiden. Arviointi tulee tehdä yhteistyössä asiakkaan, ja tarvittaessa hänen läheisensä, sekä muiden toimijoiden kanssa.

Asiakas otetaan mukaan kuntoutuksensa suunnitteluun, täten edistetään hänen sitoutumistaan itsenäistymisprosessiin. Kun asiakas itse on aktiivisesti vaikuttamassa omiin asioihinsa, motivaatio tavoitteiden saavuttamisessa kasvaa. Kuten neuropsykologi Holmberg (kirjassa *Itsenäistyvää nuori ja AD/HD 2004*, 18) toteaa; "Nuoren omaa sisäistä kuntoutumisprosessia on mahdollista tukea." Kuntoutumisen edellytyksiä voidaan kehittää. Se ei ole ennalta annettu ominaisuus, vakio, vaan siihen voidaan vaikuttaa. Autismin kirjon henkilöiden kuntoutuksessa voidaan esimerkkinä mainita neuropsykologinen kuntoutus. Se on prosessi, jonka aikana useimmiten käydään läpi



nuoren omia vahvuuksia ja voimavaroja. Niiden kautta opetellaan selviytymiskeinoja ja uusia tapoja lähestyä vaikeita asioita. Tärkeää on myönteinen ja kannustava suhtautuminen nuoren kokonaistilanteeseen, ei niinkään vaikeuksien ja ongelmien alleviivaaminen. (Myllykoski, A-M., Melamies, N., Kangas, S. 2004, 16.)

## 7 AUTISMIN KIRJON HENKILÖN ITSEMÄÄRÄMISOIKEUDEN HUOMIOIMINEN MUUTTOPROSESSISSA

PAKKI-hankkeen *itsenäisen ja tuetun asumisen asiantuntijaryhmä* 2009, 117 kuvaa muuttoprosessin kulkua seuraavasti: "Kotikunnan sosiaalityöntekijä tekee päätöksen autismin kirjon henkilön tulevan kodin valinnasta yhteistyössä muuttajan, hänen vanhempiensa ja edellisen asumispaikan tai asumisvalmennusyksikön henkilökunnan kanssa tilanteesta riippuen."

Autismin kirjon nuorelle tulee kertoa eri asumisvaihtoehdoista. Tulevaa asuinpaikkaa miettiessä täytyy huomioida autismin kirjon henkilön erityiset ohjauksen tarpeet, sekä mm. tilajärjestelyt, ryhmäkoot, päiväohjelmat. Autismi kirjon henkilöä voi muuttotyössä yhteydessä askarruttaa monet seikat, kuten saako hän päättää omista harrastuksistaan, ruoastaan, liikkumisestaan vapaa-ajalla. Voiko hän kieltää muita menemästä huoneeseensa tai saako hänen asioistaan puhua ilman hänen läsnäoloaan. ("Aukes", Autismi kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, PAKKI-hanke, 2009, 120 - 122.) Kultavuoren asumisyksikössä kunnioitetaan autismi kirjon henkilön itsemääräämisoikeutta. Asiakkaan toimia saatetaan rajoittaa ainoastaan hänen oman turvallisuutensa, tai toisiin henkilöihin kohdistuvan vaaran vuoksi. Rajoitustoimenpiteistä tehdään asianmukaiset sopimukset yhdessä kyseessä olevan henkilön kanssa.

Rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuutta tarkistetaan ja arvioidaan säännöllisin lain määräämin väliajoin. Haastavaan käytökseen puututaan ensisijaisesti muilla keinoin kuin rajoittamalla, hyödyntäen muun muassa HAASTE-toimintamallia. HAASTE-toimintamallissa haastavan käytöksen syy pyritään selvittämään, ja vähentämään mahdollisia stressitasoa nostavia tekijöitä.

"Ihmisten perusoikeuksien turvaaminen näkyy siinä, kuinka palvelujärjestelmät ja työyhteisöt jokapäiväisissä toimissaan edistävät erilaisen asiakkaan tai työtoverin osallistumismahdollisuuksia esimerkiksi työjärjestelyillä, tilanmuutostöillä tai kommunikoinnin mahdollistamisella kaikille osallistujille" (Mönkkönen, 2007, 33). Kul-tavuoren asumisyksikön asumispalveluissa huomioidaan asiakkaiden yksilölliset tarpeet, kuten aistitoimintojen erityispiirteet, kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukeminen.

### 7.1 Itsemääräämisoikeus laissa määriteltynä

On hyvin tärkeää, että henkilön oma mielipide tulee kuuluviin hänen elämäänsä koskevissa asioissa. Autismin kirjon henkilöllä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa asuinpaikkaansa ja siihen liittyviin asioihin kuten kenellä tahansa ihmisellä. Uusi lainsäädäntö kehitysvammaisten erityishuollosta korostaa itsemääräämisoikeutta entisestään.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 2016 3a Luku 42 § ([20.5.2016/381](#)) **Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen**: "Erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä."

### 7.2 Tuettu päätöksenteko

Asiakkaan tahtoa ja toiveita tulee kunnioittaa, hänen omaa kokemustaan arvostaa, ja hänen kanssaan on haettava yhteisymmärrystä ilman johdattelua, painostusta tai pakkoa. Asiakkaan palaverissa, esimerkiksi kuntoutussuunnitelmaa laatiessa tulee läheisten ja hänen kanssaan toimivien työntekijöiden huolehtia henkilön mahdollisuudesta ilmaista oma kantansa häntä koskeviin asioihin. Huolimatta siitä että lainsäädäntökin edellyttää asiakkaan kuulemista tätä koskevassa asiassa, saattaa vuorovai-

kutustilanne olla sellainen, että asiakas ikään kuin vain suostuu toisten määräyksiin. Hän ei uskalla tai osaa tuoda omaa mielipidettään esiin, tai muut eivät tilanteessa anna tilaa hänen näkemyksilleen. (Mönkkönen 2007, 33, 111- 112.) Itsemääräämisoikeuden toteutuminen autismin kirjon henkilön kohdalla on usein valppaiden työntekijöiden vastuulla. Toisinaan autismin kirjon henkilö tarvitsee tukea päätöksen tekoon. Työntekijöiden tulee varmistaa, että autismin kirjon henkilö ymmärtää mistä keskustellaan, sekä hänellä on mahdollisuus ja kommunikaatiokeino ilmaista oma kantansa asiaan.

Tuettu päätöksenteko tarkoittaa, että henkilö saa tukea omien päätöstensä tekemiseen. Tällöin hän käyttää itsemääräämisoikeuttaan. Tukea voi tarvita esimerkiksi henkilö, jolla on vaikeuksia valintojen tekemisessä, päätöksen muotoilussa ja kommunikaatiossa. Tuetulla päätöksenteolla tarkoitetaan, että henkilöä autetaan tiedon ja vaihtoehtojen etsimisessä, etujen ja haittojen punnitsemisessä ratkaisua tehdessä. Häntä autetaan kertomaan toiveistaan, viemään päätöksiään eteenpäin, ja hänelle selvitetään asioita selkokielellä tai henkilön käyttämällä kommunikaatiomenetelmällä. Tukea autismin kirjon päätöksentekoon voi antaa kuka tahansa, useimmiten hänet hyvin tunteva läheinen tai työntekijä. On kuitenkin erittäin tärkeää, että tukea tarvitseva henkilö voi itse valita tukea antavan henkilön, ja että hän voi luottaa tähän. Tärkeää on myös, että tukea antava henkilö pystyy mahdollistamaan päätöksenteon. Tukea antava henkilö auttaa tuettavaa ymmärtämään eri vaihtoehdot ja niiden seuraukset. Tukea antava henkilö ei pääätä mitään tuettavan puolesta. (Ekmark, Heinioluoma, Huotari, Leino & Puranen, 2010, 48- 49.)

## 8 AUTISMIN KIRJON HENKILÖN ITSENÄISTYMINEN

Kultavuoren asumisyksikköön muuttavista autismin kirjon nuorista useimmat muuttavat sinne suoraan lapsuudenkotoaan. Tällöin muutto on asiakkaan ensimmäinen lapsuudenkodista irtautuminen. Lapsuudenkotoa pois muuttaminen on aina iso asia, ja autismin kirjon nuorelle usein melko hämmentävääkin. Vanhempien luota irtautuminen tarkoittaa itsenäistymistä, omasta elämästä aikuisemmin vastuunottamista.

## 8.1 Itsenäistyvä autismin kirjon nuori

"Suomen lain mukaan 18 -vuotias on täysi-ikäinen, täysin vastuullinen teoistaan ja päätöksistään lain yhteiskunnan edessä, mutta kaikki me tiedämme, että aikuisuus ja "täysi-ikäisyys" eivät ole päivämääristä riippuvaisia. Aikuisuus on pikemmin tapahumasarja, prosessi, joka jatkuu koko elämän." (Dunderfelt, 1996, 87).

Elämänvaiheena itsenäistyminen ja aikuistuminen ovat väistämätön osa jokaisen ihmisen nuoruutta. Jokaisella nuorella on halu saavuttaa juuri hänelle sopiva itsenäisyys ja mieleinen elämä. Sopivan tuen avulla itsenäistymiseen kuuluvien asioiden oppiminen helpottuu. Tarpeenmukaisen tuen avulla nuoren on mahdollista kehittää itseään, omien voimavarojen, sekä kykyjensä ja edellytystensä mukaisesti. Pienin askelin nuori kykenee etenemään kohti itselleen sopivia tavoitteita ja mieleistensä elämää. (Myllykoski, A.-M., Melamies, N. & Kangas, S. 2004, 77.)

Itsenäistymisprosessi on jokaiselle henkilöllä erilainen, eikä autismin kirjon henkilöllä itsenäistymisen tarve kehity aina itsestään. Itsenäistymiseen ja haluun hallita omaa elämäänsä vaikuttavat henkilön erillisyyden tarve, päätöksentekotarve ja oman identiteetin kehittyminen. Tarve autismin kirjon henkilön kotoa muuttamiseen tulee usein joltain muulta taholta, kuin nuorelta itseltään. (vanhemmat, kunta, yms.) Nuori tarvitsee paljon tukea ja ohjausta omaan itsenäistymiseensä liittyen. ("Aukes", Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, Pakki-hanke, 2009, 116.)

Itsenäistyminen ja itsenäinen elämä eivät välttämättä ole itsestään selviä käsitteitä kenellekään, saati autismin kirjon nuorelle. Eri tahojen näkemykset itsenäisestä elämästä vaihtelevat, kuten myös autismin kirjon henkilöiden mahdollisuudet ja kyvyt itsenäistyä sekä olla itsenäisiä. Tuen tarve on otettava huomioon kyseessä olevan nuoren taitojen, valmiuksien, toiveiden ja mahdollisuuksien pohjalta. Itsenäisyyttä suunnitellaan tavoitteiden avulla, jotka antavat käsityksen siitä, mitä kohti ollaan kulkemassa ja millaisia välivaiheita sen toteuttamiseksi tarvitaan. Tavoitteiden löytäminen edellyttää nuoren ja hänen vanhempiansa pysähtymistä miettimään, mitä he itsenäistymisellä tarkoittavat, mitä siihen heidän mielestään kuuluu ja miten nämä seikat voidaan nuoren kohdalla saavuttaa. (Myllykoski, A.-M., Melamies, N. & Kangas, S. 2004, 78- 79.)

## 8.2 Lapsuudenkodista irtautuminen

Usea autismin kirjon henkilö asuu edelleen vanhempiensa kanssa vielä aikuisiällä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole paras ratkaisu kummankaan osapuolen kannalta. Tilanne voi vuosien mittaan muodostua tukahduttavaksi niin aikuistuneelle lapselle kuin hänen vanhemmilleenkin. Autismi kirjon henkilön tarpeet voivat kuitenkin olla niin erityislaatuisia, että sopivaa asumisvaihtoehtoa voi olla hankala löytää. Ihanteellisin on asumismuoto, jossa erityistarpeet otetaan huomioon, sekä resursseja on riittävästi autismi kirjon henkilön onnistuneen arjen ohjaamiseksi. Keskeistä niin autismi kirjon henkilön nuoruudessa - kuin aikuisiässäänkin, on kommunikointitaitojen kehittäminen ja ylläpitäminen, omatoimisuustaitojen harjoittelu ja mielekkään vapaa-ajan suunnittelu. Osa autismi kirjon henkilöistä saattaa tulla toimeen ilman erityistä tukea. He saattavat asua itsenäisesti yksin, tai perustaa perheen ja käydä töissä. Kuitenkin suurin osa autismi kirjon henkilöistä tarvitsee tukea niin asumisessaan, kuin opiskelussaan ja työssäänkin. Valmentava opetus, koulutus ja asuminen rakentuvat erityistarpeiden harjaannuttamiseen ja ovat tärkeitä autismi kirjon henkilön mahdollisimman onnistuneen tulevaisuuden takaamiseksi. (Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009, 196 -197.) Irtautuessaan vanhemmistaan nuoren tulisi vähitellen ottaa entistä enemmän vastuuta itsestään ja valinnoistaan, löytää oma elämäntapansa ja hyväksyä itsensä aikuistuvana naisena tai miehenä. (Malm, Matero, Repo & Talvela, 2006, 397.)

Kultavuoren asumisyksikössä asiakkaat saavat asiantuntevaa ohjausta ympärivuorokautisesti tai eriaikaisesti tuetusti yksilöllisen sopimuksen mukaan. Autismi kirjon erityispiirteet ja henkilön yksilölliset tarpeet otetaan huomioon arjen suunnittelussa ja toiminnassa. Tavoitteena on autismi kirjon henkilön mahdollisimman omatoiminen arjenhallinta ja itsenäinen elämä.

## 9 MUUTTOPROSESSI

Muuttoprosessissa on hyvä keskustella tulevan muuttajan kanssa siitä mitä rutiineja ja periaatteita hän haluaa viedä mukanaan uuteen kotiinsa. Lapsuudenkodissa ja asumispalveluissa voi olla toisistaan poikkeavia arvoja ja käytäntöjä, joista tulee keskustella siirtymävaiheen yhteydessä. Autismin kirjon henkilön kannalta yhtenäiset säännöt ja käytännöt ovat tärkeitä. ("Aukes", Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, PAKKI-hanke, 2009, 122.)

Kun otetaan huomioon, että asumisyksikössä asuu tarpeiltaan ja kyvyiltään erilaisia henkilöitä, tietynlainen johdonmukaisuus toiminnassa on oleellista. Yhteiset pelisäännöt tuovat selkeyttä arkeen. Ryhmäasumisessa toinen kanssa-asuja tulee myös huomioida. Usein autismin kirjon henkilöille rutiinit ja selkeä struktuuri luovat turvallisuutta. Yhtenäiset toimintamallit kodin ja asumisyksikön tavassa toimia autismin kirjon henkilön kanssa, auttavat henkilöä hahmottamaan kokonaisuuksia ja tilanteita paremmin. On huomioitava, että niin kotona kuin muissa henkilön toimintaympäristöissä menetellään yhden mukaisesti. Autismin ymmärtäminen edesauttaa hyvän yhteistyön kehittymistä. (Kerola & Kujanpää 1998, 259).

### 9.1 Asiakslähtöisyys muuttoprosessissa

Asiakslähtöisyyden keskeinen ominaisuus on, ettei palveluita järjestetä pelkästään organisaation, vaan asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi. Asiakslähtöisen palvelutoiminnan tulisikin alkaa myös asiakkaan esittämistä asioista ja kysymyksistä sekä olla vastavuoroista. Tämä edellyttää asiakkaalta ja palvelutarjoajalta vuoropuhelua ja yhteisymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdollisella tavalla kustannustehokkaasti. Asiakslähtöisyyden todelliseksi kehittämiseksi pelkkien puheiden sijaan asiakas – ja hänen tarpeensa – tulisi palauttaa palvelutuotannon kehittämisen keskiöön. (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas, 2011, 12.)

Asiakaslähtöisyyttä ei tule sivuuttaa myöskään henkilön kohdalla joka ei osaa itse asioitaan ilmaista, kuten esimerkiksi *lapsuusiän autismissa* (Kannerin oireyhtymä), joka on seurausta keskushermoston neurobiologisesta kehityshäiriöstä. Oireyhtymä ilmenee yleensä viimeistään lapsen ollessa kolmevuotias ja sen yleisiä piirteitä ovat merkittävät puutteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiokyvyssä. Henkilö ei osaa tulkita muiden ihmisten elekieltä tai hänen oma elekielensä on hyvin rajoittunutta. Lapsuusiän autismissa (joka nimestään huolimatta on elinikäinen) puhumaan oppiminen saattaa olla vaikeaa, ja osa jääkin puhumattomiksi. Kommunikointi vaihtoehtoisin menetelmin, kuten kommunikaatiokansion avulla, saattaa kuitenkin olla mahdollista. Lapsuusiän autismissa henkilö vetäytyy usein omaan maailmaansa. Stressiä lieventääkseen henkilöllä voi esiintyä usein stimmailua, eli hän tekee jotain toistavaa asiaa hyvin järjestelmällisellä tai kaavamaisella tavalla. Oireyhtymään liittyy usein erityislahjakkuutta kuten esimerkiksi erinomainen visuaalinen muisti. (Autismisäätiö 2016) Myös näin syvästi autistisen muuttajan kohdalla läheiset ja työntekijät voivat asiakaslähtöisesti yhdessä pohtia, miten saadaan ajatus tulevasta muutosta hänelle mahdollisimman konkreettiseksi.

Tulevan uuden asumisyksikön henkilökunta tutustuu muuttavaan autismin kirjon henkilöön etukäteen. Mukana ensitapaamisissa ovat usein myös muuttajan läheiset. Yhdessä keskustellaan muuttoon ja asumiseen liittyvistä muuttajan tarpeista ja toiveista. Saattaen muuttaminen on esimerkiksi konkreettisten neuvojen, toimintatapojen, muuttajan toiveiden ja pelkojen kertomista. (Kohti omaa kotia 2013, 7.) Myös tuleviin asuintovereihin ennakkoon tutustuminen muuton yhteydessä saattaa auttaa hälventämään autismin kirjon henkilön epävarmuutta ja jännitystä.

## 9.2 Muuton tukeminen

Autismin kirjon henkilön saama tuki ja kannustus ovat tärkeitä muuton kynnyksellä. Parhainta tukea autismin kirjon henkilön muuttoprosessissa on, että hän voi tutustua tulevaan asuinpaikkaansa etukäteen vieraillemalla. Muuton tapahtuessa ns. saattaen vaihtaen, tuleva muuttaja kykenee sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Autismi kirjon henkilön yksilölliset tarpeet ja asioiden sisäistämiskyky tulee ottaa huomioon. Uuteen asuinpaikkaan tulee olla mahdollista tutustua asiakkaantahtisesti, hänelle sopivin askelin. Tutustumiskäyntejä ja yövierailuja ennen muuttoa tulee järjestää asiakkaan

hyvän muuttoprosessin takaamiseksi. Muuttajan kotiutumista helpottaa, kun hän ja hänen läheisensä saavat etukäteen tietoa esimerkiksi palvelukodin päiväohjelmasta, omahoitajajärjestelmästä ja asumisen tukipalveluista sekä muista lähialueen palveluista. Muutto saattaa joskus tulla ajankohtaiseksi yllättäen, jolloin sitä ei välttämättä ehditä huolellisesti ja pitkäjänteisesti suunnittelemaan. Tällaisissakin tapauksissa tulee ehdottomasti kuunnella muuttajaa ja hänen läheisiään. Tahdonvastaisia toimenpiteitä ei tule tehdä äkillisessä tilanteessa. Muuttoa on vaikea toteuttaa laadukkaasti, jos muuttaja tai hänen vanhempansa vastustavat muuttoa. Kaikissa vaiheissa on tärkeää kuunnella muuttajaa, sekä kunnioittaa hänen omia näkemyksiään. (Kohti omaa kotia 2013, 5.)

Kultavuoren asumisyksikön muuttoprosessissa pyritään olemaan niin autismin kirjon henkilön kuin hänen läheistensä tukena. Kultavuoren asumisyksikön työntekijät vastaavat mielellään mieltä askarruttaviin kysymyksiin. Purasen (2007, 10.) mukaan kotia irrottautuminen ja itsenäistyminen muodostavat henkisen kehityskulun, jossa vanhempien ja autismin kirjon lapsen suhde muotoutuu uudelleen. Tämä ei merkitse rakkauden, yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen päättymistä, vaan niille etsitään uudet, elämäntilanteeseen sopivat ilmenemismuodot.

Kultavuoren asumisyksikköön muuttavalle autismin kirjon henkilölle nimetään oma-ohjaajatiimi, joka huolehtii muuttajan kotiutumisesta. Autismin kirjon henkilön kanssa laaditaan yksilöllisen tuen suunnitelma, jota toteutetaan arjen askareissa. Kultavuoren asumisyksikön toiminnassa huomioidaan autismin kirjon henkilöiden erityispiirteet, kuten kommunikaation pulmat, sosiaaliset taidot, aistiherkkyydet, toiminnan ohjauksen vajavuus.

Muuttoon liittyvät konkreettiset asiat ja toiminnot sekä tulevaan paikkaan ennakkoon tutustuminen ovat merkittäviä muuton onnistumiseksi ja tapahtuman sisäistämiseksi. On tarpeen arvioida millaisia vaatimuksia autismin kirjon henkilö asettaa ympäristölleen, millainen ryhmä on juuri hänelle sopiva. Miten aistit, toisten ihmisten käyttäytyminen, muutoksiin reagoiminen vaikuttavat sopeutumiseen ja asumismuodon valintaan. ("Aukes", Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, PAKKI-hanke, 2009, 121).



### 9.3 Muutokseen sopeutumisesta

Nuorelle saattaa olla ratkaisevan tärkeää voida huomata, että omien vanhempien lisäksi muutkin yrittävät järjestää hänen asioitaan. Nuori ymmärtää että hänet koetaan merkittäväksi ja hänestä ollaan huolissaan. Sitä kautta nuori ehkä käsittää, että myös hänen itsensä on panostettava asioidensa hoitoon. Nuoren tiedostaessa, että hänen mielipiteensä otetaan vakavasti, yhteistyö edistyy ja ongelmiin löytyy ratkaisuja. (Myllykoski, A.-M., Melamies, N. & Kangas, S. 2004, 85.) Autismin kirjon henkilön muuttaessa asumisyksikköön on tärkeää, että hän voi etukäteen tutustua esimerkiksi tulevaan omaohjaajaansa. Kultavuoren asumisyksikössä asiakkaille nimetään omaohjaajatiimi.

Autismin kirjon henkilön tavat ja tottumukset tulee huomioida uudessa asuinpaikassa. Tuttujen toimien siirtäminen ja opittujen taitojen ylläpitäminen ovat keskeisen tärkeitä asioita autismin kirjon henkilölle. Myös oikeanlaisen ohjaamisen varmistamiseksi on merkittävää, että autismin kirjon henkilön käyttäytymiseen liittyvät oleelliset asiat tulevat siirretyksi myös uuteen asuinpaikkaan. Autismin kirjon henkilön tulevan kodin soveltuvuuteen vaikuttavat fyysiset tilat, äänieristeet, turvajärjestelmät, ympäristö, huoneiston järjestelyt, asuinkumppanit ja miten he sopivat yhteen toistensa kera (esim. kuuloherkkä - äänekäs), yhteydet opiskelupaikkaan, henkilökunnan resurssit ja autismiosaaminen ja niin edelleen. ("Aukes", Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, PAKKI-hanke, 2009, 117, 121.) Osa autismin kirjon henkilöistä ei siedä muita heidän itsensä kaltaisia ihmisiä lähellään. Hän saattaa silti kaivata ikäistään seuraa, ja sopiva ystävä saattaa löytyä esimerkiksi tukihenkilöstä. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 205.)

Asumisyksikön asumisjärjestelyissä on hyvä huomioida asuinkumppaneiden soveltuvuus toistensa kanssa. Rauhaa rakastava henkilö saattaa ahdistua, mikäli seinän takana asuu jatkuvasti musiikkia kovalla volyymilla kuunteleva iltavirkku naapuri. Ryhmäkotiasumisessa tulee huomioida muut asukkaat ja usein ryhmäkodissa on esim. hiljaisuus sääntö myöhäisillasta aamuun. Asumisjärjestelyissä henkilöiden temperamentit ja eri aistiherkkyydet on hyvä ottaa huomioon itse kunkin asiakkaan edun mukaisesti.

Monet autismin kirjon henkilöt toivovat elämäänsä merkityksellistä toimintaa, työtä ja harrastuksia sekä välittäviä ihmisiä, joiden kanssa viettää aikaa ja jakaa kokemuksia. Useista tuntuu myös tärkeältä kyetä huolehtimaan itsestään taloudellisesti, sekä hoitamaan raha-asiat itsenäisesti, niin että asiat ovat ainakin jossain määrin omissa käsissä. Moni toivoo säännöllistä päivärytmiä ja tuensaantia tarvittaessa. Kun itsenäisyyteen ja mielekkääseen elämään kuuluvia asioista on kartoitettu autismin kirjon henkilön kanssa, aletaan miettiä miten ne nuoren kohdalla toteutetaan.

Realistinen suunnittelu edellyttää vanhemmilta ja muilta autismin kirjon nuoren kanssa toimivilta henkilöiltä sitä, että he näkevät nuoren mahdollisuudet todellisuutta vastaavina. Tulee erottaa mikä on nuoren oma toive, vaikka se ei vastaisikaan vanhemman tai muiden toiveita. Nuori hyväksytään sellaisena kuin hän on vahvuksiineen ja heikkouksineen. Nuoren itsetunnon ollessa kohdallaan, hän kykenee tunnistamaan itsessään puutteita ja vahvuuksia, sekä voimavarojaan. Siten vanhemmat ja nuori, sekä muut nuoren kanssa toimivat pystyvät asettamaan sopivia ja saavutettavissa olevia itsenäistymisen tavoitteita. (Myllykoski, A.-M., Melamies, N. & Kangas, S. 2004,79.)

Elämäntyytyväisyys on osa ihmisen henkistä hyvinvointia. "Odotamme ja toivomme tiettyjä asioita elämältämme, mitä paremmin ne näyttävät toteutuvan, sitä tyytyväisempiä olemme elämäämme. Jos odotuksemme eivät toteudu, tyytymättömyytemme kasvaa." (Martela 2014, 38.) Autismin kirjon henkilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin - niin henkisten kuin fyysisten - tarpeiden huomioiminen edesauttaa muuttoprosessin onnistumista mahdollisimman hyvin.

## 10 MUUTTOPROSESSIN MAHDOLLISET HAASTEET

Muutto saattaa aiheuttaa myös pelon tunteita niin autismin kirjon muuttajassa kuin hänen läheisissään. Muuttajalla, kuten myös hänen läheisillään voi olla muuttoon liittyviä toiveita ja odotuksia, mutta usein myös pelkoja. Positiivisen riskiarvion avulla voidaan käsitellä sekä muuttajan tunteita, että läheisten mahdollisia pelkoja lapsen muuttaessa omaan kotiin ja toisaalta henkilön itsemääräämisoikeutta. Muuttaja saattaa esimerkiksi pelätä olevansa yksinäinen uudessa asuinpaikassaan. Muuttoproses-

sisä on tärkeää antaa eväitä ja tukea näiden pelkojen käsittelyyn. Pelottavaksi koettujen tilanteiden ennakointi auttaa autismin kirjon muuttajaa sopeutumaan asioihin. Positiivinen riskiarviointi on hyvä menetelmä itsemääräämisen ja turvallisuuden tarkasteluun eri näkökulmista. Se voi toimia apuvälineenä keskusteluissa, joissa ollaan eri mieltä mahdollisista riskeistä, joita esimerkiksi yksin asuminen tuo. (Vernerinet.net. 2016)

Muutto lapsuudenkodista välttämättä ei ole ongelmaton, sillä nuoren on yhtäkkiä hoidettava arkiset asiansa itse tai avustajan tukemana. On osattava laittaa ruokaa tai ainakin päätettävä mitä syö, kyettävä suunnittelemaan talouttaan ja hallitsemaan raha-asiansa (Paju & Vehviläinen 2001,70.) Autismi kirjon nuori voi kokea kotoa pois muuton, ja sitä myöten uusien asioiden opettelun aluksi kovinkin haastavana. Autismi kirjon henkilölle tyypillinen aloitekyvyttömyys ja kokonaisuusien hahmottamisen vaikeus voivat osaltaan lisätä haasteita uuden elämänvaiheen edessä. Konkreettisen tiedon saaminen, sekä muuttoon liittyvistä asioista keskusteleminen, auttavat autismi kirjon henkilöä jäsentämään asioita. Kultavuoren käsikirjan on tarkoitus olla yksi konkreettinen väline ja siten apuna muuttoprosessissa.

### 10.1 Asuinpaikan valinta ja asumisjärjestelyt

Autismi kirjon henkilön asuinpaikan huolellisella valinnalla on suuri merkitys. Epäsopiva koti saattaa aiheuttaa autismi kirjon henkilölle haastavaa käytöstä ja haastavia tilanteita, muiden asukkaiden turvallisuuden uhkaa, työntekijöiden väsymistä sekä autismi kirjon henkilön taitojen taantumista. Tarkkaan harkitulla ja huolellisesti valmistellulla muuttoprosessilla voidaan välttää taantuminen, sekä hälventää autismi kirjon henkilön epävarmuuden ja pelon tunteita. Muuttoprosessiin tulee mahdollisuuksien mukaan varata riittävästi aikaa, jotta tuleva muuttaja ehtii sopeutua muutokseen. ("Aukes", Autismi kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet, PAKKI-hanke, 2009, 117.) Myös tilanteessa jossa asuinpaikka vaikuttaa sopivalta vaihtoehdolta, saattaa muuton alussa esiintyä haasteita. Kun otetaan huomioon autismi kirjon erityispiirteet joihin lukeutuu mm. asioihin ja toimiin juuttuminen, erilaiset aistiherkkyudet ja kommunikoinnin ongelmat; muutto voi olla haastava vaihe autistisen henkilön elämässä. Aina ei kyetä etukäteen arvaamaan millä tavalla autismi kirjon henkilö reagoi muuttoon. Mahdollisista eteen tulevista haasteista ei pidä heti lannis-

tua, vaan autismin kirjon henkilölle tulee antaa aikaa sopeutua muutokseen. Kuvien käyttö, selkeät päivä- ja työjärjestykset (strukturointi), auttavat osaltaan autismin kirjon henkilöä jäsentämään uutta ympäristöään ja päivän kulkua.

## 10.2 Strukturointi apuna arjen haasteissa

Autismin kirjon henkilö saattaa tarvita strukturointia avukseen niin työ- kuin vapaa-ajallaan. Usein autismin kirjon henkilön koko arki on tarkkaan strukturoitua.

Autismin kirjon henkilön vapaa-ajanviettotaidot voivat olla puutteelliset, sillä hänen saattaa olla vaikea keksiä mitä vapaa-ajallaan tekisi. Tekemisen keksiminen on haastavaa, sillä se vaatii mielikuvitusta. Vapaa-ajan mielekkään käytön edellytyksiä ovat kommunikointikyky, kyky olla sosiaalisissa tilanteissa. Vapaa-ajan suunnittelu edellyttää myös organisaatiokykyä sekä kykyä tehdä valintoja ja vaihtaa itsenäisesti tekemisestä toiseen. Tulee tietää eri mahdollisuuksia on, tai mitä ylipäänsä tehdä. Vapaa-ajan toiminnot edellyttävät myös motorisia taitoja, ajan käsittämistä, muutoksiin sopeutumista ja tekemiseen motivoitumista. Mielekkään vapaa-ajan toiminnan tulee olla yksilöllisesti mietittyä. Usein autismin kirjon henkilön kohdalla vapaa-ajan käyttöä tulee ensin harjoitella. Alkuun vapaa-aika on ulkoapäin organisoitua, selkeää ja jäsennettyä. Tekemistä ja eri harrastusvaihtoehtoja tarjotaan ja vapaa-ajalla on selkeä alku ja loppu. Tämä saattaa neurotyypillisen ihmisen mielestä vaikuttaa jäykältä ja kaikelta muulta kuin vapaa-ajalta, mutta autismin kirjon henkilölle taito on ensin opetettava. Organisoidun vapaa-ajan harjoittelun jälkeen voidaan vasta ajatella, että autismin kirjon henkilö viettää vapaa-aikaansa ilman organisoitua, sillä hänen tulee ensin sisäistää eri tapoja ja malleja viettää vapaa-aikaa. Henkilön tulee oppia suunnittelemaan vapaa-aikaansa ja myös osata lopettaa tietty toiminta, sekä siirtyä siitä seuraavaan. Ellei autismin kirjon henkilöllä ole ajatusta siitä mitä tehdä seuraavaksi, hän ei välttämättä tule lopettaneeksi toimintaansa, vaan tulee käyttäneeksi siihen suhteetoman paljon aikaa. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 204.) Siirtyminen tekemisestä toiseen on usein autismin kirjon henkilön arjen haastava alue. Haastetta saattaa esiintyä myös toiminnan aloittamisessa ja loppuun saattamisessa.

Autismin kirjon henkilöllä asioiden sujumattomuus voi joskus olla kiinni hyvinkin pienestä asiasta (esimerkiksi riittävän selkeän struktuurin puute) ja korjattavissa vähäisillä muutoksilla. Muokkaamalla ympäristöä siten, että autismin kirjon henkilö pystyy hahmottamaan sen ja toimimaan siinä, mahdollistaa myös uusien ja erilaisten taitojen oppimisen. On tärkeää, että ympäristö tai autismin kirjon henkilön kanssa toimijat eivät kuitenkaan tee asioita henkilön puolesta, vaan henkilölle annetaan mahdollisuus tehdä asioita itse vaikeuksista huolimatta. Strukturi mahdollistaa autismin kirjon henkilön toimimisen itsenäisemmin. Hän voi oppia esimerkiksi siivoamaan vaihevaiheittain etenevän struktuurin avulla. Vähitellen strukturia voidaan muuttaa suurpiirteisemmäksi. Ajan myötä tehtäviä ei tarvitse pilkkoa enää niin pieniin osiin kuin alussa. (Partanen, 2010, 47.)

Strukturoitu päiväjärjestys on yksi keino havainnollistaa henkilölle mitä hän päivän aikana tekee. Päiväjärjestyksen voi havainnollistaa esimerkiksi piirtämällä kellon paperille ja jakamalla sen tuntien mukaisiin lohkoihin. Päivän rytmi, rutiinit, tekemiset ja harrastukset sijoitetaan vuorokausikelloon omalle kohdalleen. Muuton alussa on tärkeää miettiä myös niitä asioita, joita henkilö ei juuri nyt tee, mutta joita haluaa tehdä jossain vaiheessa elämää. Tavoitteet ja toiveet voidaan kirjata ylös, samalla kun mietitään, milloin ja miten niitä toteutetaan. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2016) Autismisäätiön asumisyksiköissä käytetään muun muassa yksilöllistä strukturoitua päivä- ja viikko-ohjelmaa apuna autismin kirjon henkilön arjen hahmottamisessa.

### 10.3 Erityisyys vai normaalius

Tämän opinnäytetyön on tarkoitus keskittyä autismin kirjon henkilön muuton tukemiseen ja tuoda esiin autismitietoutta. Tässä yhteydessä on silti tarpeen nostaa esiin myös se seikka, että aiemmin edellä kuvatuilla autismin kirjon erityispiirteiden liiallisella huomioimisella on myös kääntöpuolensa. Toisinaan asiakastyössä esiintyy liikaa sellaista puhetta, jossa asiakas määrittyy vain diagnoosiensa tai ongelmiansa kautta. Tällöin asiakkaan, (tässä autismin kirjon henkilön) toimijaidentiteetti saattaa jäädä kokonaan taka-alalle. Vaikka autismin kirjon diagnoosi ei ole ihmisen minuus, sen painoarvo saattaa peittää alleen henkilön muut ominaisuudet ja pyrkimykset. Erityisyydestä ei saa tulla identiteettiä leimaava piirre. (Mönkkönen, 2007, 156.) Liiksi

ei voi korostaa seikkaa, että autismin kirjon henkilö tulee huomioida yksilöllisenä ihmisenä. Jokaisella ihmisellä on vahvuuksia ja erityisosaamista, kuten myös omat persoonalliset erityispiirteensä, jotka eivät ole riippuvaisia diagnooseista.

Ympäristö usein luokittelee autismin kirjon nuoren muista poikkeavaksi. Onkin tärkeä, että kotona ja autismin kirjon nuoren asuinympäristössä hänet nähdään tuen tarpeistaan huolimatta omana itsenään, tavallisena kehittyvänä nuorena. Vaikkakin osalla autismin kirjon henkilöistä on diagnosoitu myös ADHD, on syytä pitää mielessä myös normaaliin murrosikään liittyvä nuoren itsensä ja rajojensa hakemisen vaiheet. Kuten muutkin itsenäistymisvaiheessa olevat nuoret, myös autismin kirjon nuoret etsivät rajojaan. Kaikki kohellus ei välttämättä johdu esimerkiksi ADHD:sta. (Myllykoski, A-M., Melamies, N., Kangas, S. 2004, 81.)

## 11 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen, eli kehittämistyö. Käsikirja koostetaan tulevaisuudessa Kultavuoren asumisyksikköön muuttaville autismin kirjon henkilöille. Kehittämistyössäni hyödynnän Taru Bärlundin aiemmin Autismsäätiölle tehdyn opinnäytetyön tutkimustuloksista nousseita keskeisiä kehittämistoiveita. Käsikirjan työstöön kokoan Kultavuoren asiakkaista ja henkilökunnasta suunnittelutyöryhmän.

### 11.1 Kultavuoren käsikirjan suunnittelutyöryhmä

Kultavuoren käsikirjan toteuttamisen menetelmä ei edusta ihan perinteistä opinnäytetyön tutkimusmenetelmää. Vaikka Kultavuoren käsikirja on jatkokehittämistyö Bärlundin aiemmin Autismsäätiölle tekemän opinnäytetyön pohjalta nousseista kehittämistarpeista, kohdistuu käsikirja pääasiassa Kultavuoren asumisyksikköön. Tämän vuoksi nähtiin tarpeellisenä koota suunnittelutyöryhmä Kultavuoren asiakkaista ja henkilökunnasta. Kultavuoren käsikirja toimii pilottimallina muihin Autismsäätiön asumisyksiköihin materiaalirungon jäädessä sähköisiin tiedostoihin tallelle.

Käsikirjan materiaalin ollessa sähköisessä Word -asiakirja muodossa, sitä on sujuva muokata tarpeen tullen ajan tasalle, tietojen tai käytäntöjen muuttuessa. Materiaalia voidaan muokata myös kullekin muuttajalle parhaiten soveltuvaksi.

## 11.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla vaihtoehto ammattikorkeakoulun tutkimukselliseen opinnäytetyölle. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoite voi olla ammatillisessa kentässä esimerkiksi käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjeistämistä. Se voi olla ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opastus, kuten perehdyttämisoas. Toteutustapana voi olla kohderyhmän mukaan esimerkiksi kirja, kansio, opas, portfolio, kotisivut tai jokin tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Opinnäytetyön konkreettinen tuotos on Kultavuoren käsikirja. Kultavuoren käsikirja perehdyttää osaltaan tulevaa muuttajaa Kultavuoren asumisyksikön toimintamalleihin, sekä muutossa huomioon otettaviin käytännön asioihin. Kehittämistyön tuotos tehdään aina jollekin tai jonkun käytettäväksi, koska tavoitteena on esim. toiminnan selkiyttäminen oppaan tai ohjeistuksen avulla. Laadukkaan käsikirjan kriteereitä ovat sen käytettävyys, selkeys, asiasisältö, informatiivisuus ja johdonmukaisuus. (Vilka & Airaksinen 2003, 38, 53.)

Tästä opinnäytetyöstä käytän sanaa kehittämistyö, opinnäytetyön ollessa jatkokehittämistyö Taru Bärlundin vuonna 2015 tehtyyn opinnäytetyöhön. Kehittämistyöllä voidaan tarkoittaa tuotekehitystä. Kehittämisen kohde voi vaihdella yksittäisistä ihmisistä toimintaprosesseihin, työyhteisöihin, organisaatioihin ja konkreettisiin tuotteisiin. Kehittäminen tähtää muutokseen ja sillä tavoitellaan jotain parannusta tai tehokkaampaa toimintatapaa. Onnistunut kehittäminen saattaa levitä myös muiden toimijoiden käyttöön. Tässä kulmasta tarkasteltuna kehittäminen tähtää myös uuden taidon ja tiedon siirtoon. (Toikko & Rantanen 2009, 16.) Pilottimallina toimiessaan, Kultavuoren käsikirjan mallipohja toivon mukaan on hyödyksi muille Autismisäätien asumisyksiköille.

Kuten Toikko & Rantanen (2009, 18) kirjassaan tuovat esiin; " Kehittämistoiminnassa lähtökohta on usein tutkimusongelmien ratkaisun sijasta käytännöllisempi." Tässä opinnäytetyössä ei siis perehdytä varsinaisesti minkään ongelman pohtimiseen, vaan työstetään asiakaslähtöisestä tarpeesta noussut konkreettinen tuotos.

Opinnäytetyön tulee olla työelämälähtöinen, käytännönläheinen, tutkimuksellisella asenteella toteutettu. Opinnäytetyön tulee osoittaa riittävällä tasolla alan tietojen ja taitojen hallintaa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tulee yhdistyä käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka & Airaksinen, 2003, 10.) Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa pyritään lähestymään aihetta laajasti ja monipuolisesti, perehtymällä autismin kirjon henkilön erityispiirteisiin sekä avaamaan niitä. Teoriaosassa pureudutaan muuttoprosessiin monelta eri kantilta, avaamalla asiakaslähtöisyyden ja itsemääräämisoikeuden käsitteitä. Kuvataan autismin kirjon henkilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioimisen, sekä kuulluksi tulemisen tärkeyttä muuttoprosessin yhteydessä. Teoriaosassa tarkastellaan myös hyvän, selkeän käsikirjan ominaisuuksia, kuten selkokieltä ja visuaalisuutta.

Opinnäytetyön eri vaiheissa perehdytään sekä sisällöllisiin, että toteutustavassa tarvittaviin lähteisiin. Lähtökohdat selvitetään aluksi, mitä on aiemmin tehty, jotta voidaan rajata ja sovittaa aiheen käsittely mielekkäästi. (Vilka & Airaksinen, 2003, 69.) Kultavuoren käsikirjan työstämisessä hyödynnetään myös Taru Bärlundin opinnäytetyön tuloksia, jotka ovat lähtökohta tälle kehittämistyölle.

## 12 AUTISMIN KIRJON HENKILÖN OSALLISUUS KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN KOOSTAMISESSA

Suunnittelutyöryhmään kuuluvat autismin kirjon henkilöt edustavat kohderyhmää joille Kultavuoren käsikirja koostetaan. Osallistumalla mukaan käsikirjan suunnitteluun he tulevat samalla osallistetuksi. Suunnittelutyöryhmässä he tuovat esiin näkemyksiään ja mielipiteitään käsikirjan sisältöön, tuoden mukanaan keskusteluihin oman kokemuksensa muuton yhteydessä tarvittavasta tuesta ja tiedosta. Palvellakseen parhaiten tarkoitustaan käsikirjan sisällössä tulee olla kohderyhmän näkemys.



### 12.1 Kultavuoren käsikirjan työstössä mukana olevat toimijat

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotokseen tähtäävä työn kehittäminen edellyttää eri vaiheissa mukana olevia toimijoita. Eri vaiheet kohti tuotosta etenevät toimijoiden kanssa dialogisessa vuorovaikutussuhteessa tietyssä toimintaympäristössä. (Salonen 2013, 5-6.) Käsikirjan työstöön kokosin Kultavuoren asiakkaista, eli autismin kirjon henkilöistä sekä henkilökunnasta koostuvan suunnittelutyöryhmän. Suunnittelutyöryhmän kanssa ideoin käsikirjan sisältöä juuri Kultavuoren asumisyksikköön muuttaville autismin kirjon henkilöille sopiviksi. Suunnittelutyöryhmä koostuu itseni lisäksi kahdesta työntekijästä ja kahdesta asiakkaasta. Suunnittelutyöryhmässä on yksi asiakas ryhmäkotiasumisen puolelta, sekä yksi asiakas tuetun rivitaloasumisen puolelta. Samaan tapaan ryhmään kuuluu myös ryhmäkotiasumisen työskentelevä ohjaaja sekä tuetun asumisen puolella työskentelevä valmentaja.

### 12.2 Käyttäjäkeskeinen suunnittelu

Käsitteen käyttäjäkeskeinen suunnittelu yhteydessä korostetaan käyttäjien konkreettista osallistumista käsillä olevan asian suunnitteluprosessiin. Toimijalähtöinen kehittäminen kohteena sen sijaan ei ole pelkästään vain palvelun tai tuottajan käyttäjä, vaan laajemmin katsottuna kaikki ne tahot, jotka liittyvät kehitettävään asiaan tavalla tai toisella. Käyttäjä- ja toimijakeskeisten näkökulmien nähdään silti liittyvän ja kietoutuvan selkeästi toisiinsa. (Toikko & Rantanen, 2009, 95.) Kultavuoren käsikirjan suunnittelussa ovat mukana tulevan käsikirja kohderyhmän, eli autismin kirjon henkilöiden edustajat.

### 12.3 Osallistaminen ja osallisuus

Toikon ja Rantasen (2009, 90) mukaan osallistamisen käsite on tietyssä mielessä ristiriitainen. Toisaalta osallistamis käsite korostaa toimivan henkilön subjektiivutta (osallistumista johonkin), mutta toisaalta siihen silti liittyy ulkoapäin vaikuttaminen ja objektivointi (joku osallistaa henkilöä). Ulkopuolisesta aloitteesta huolimatta itse osallistavan toiminnan oletetaan etenevän osallistujan omilla ehdoilla, ja hänen itsensä asettamaan suuntaan. Näin osallistamisen voidaan ajatella johtavan henkilön itse

valittuun osallistumiseen. Osallistamisen ja osallistumisen käsitteet liittyvät voimakkaasti toisiinsa. Kiteytetysti ilmaistuna osallistaminen on mahdollisuuksien tarjoamista, kun taas osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä.

Asiakkaiden osallistumisesta paitsi itse palveluun, myös niiden kehittämiseen keskustellaan entistä enemmän. Asiakslähtöisessä ajattelussa on tärkeää organisoida palvelut asiakkaan tarpeista lähtien ja yhdessä asiakkaan kanssa, - ei ainoastaan asiakasta varten. Palveluiden kehittäminen sellaiseksi mitä tarvitaan, edellyttää niiden käyttäjien osallistumista kehittämiseen. Asiakkaan kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen pitäisi siis ulottua myös palvelujen toimintamallien ja toiminnallisuuksien kehittämiseen. Aloite kehittämiseen voi asiakslähtöisessä kehittämisessä tulla suoraan asiakkaalta. Asiakaskeskeisyys ja asiakslähtöisyys käsitteet tulee erottaa toisistaan. Toisin sanoen asiakaskeskeinen toiminta on asiakslähtöistä vasta silloin, kun se on toteutettu yhdessä asiakkaan kanssa, ei vain asiakasta varten. Asiakas otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun yhtenä toimijana. Kriittinen ero asiakaskeskeisyyteen on se, että asiakslähtöisyydessä asiakas nähdään oman hyvinvoinnin asiantuntijuuden kautta resurssina, jonka voimavaroja – ei pelkkiä tarpeita, tulee hyödyntää palveluiden toteuttamisessa ja kehittämisessä. (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas, 2011, 18 -19.) Tämän opinnäytetyön tuotoksen, Kultavuoren käsikirjan koostamisen tarve ja idea on tullut suoraan asiakkailta, ja asiakkaat ovat myös osallistuneet käsikirjan ideoimiseen.

### 13 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN POHJATIETO

Koska tämä opinnäytetyö on jatkokehittämishanke Taru Bärlundin opinnäytetyön; *Autismin kirjon henkilöiden osallisuuden tukeminen muuttoprosessissa* pohjalta, lisätään tässä hänen työnsä tutkimustuloksissa esiin nousseita autismin kirjon asiakkaiden toiveita. Huomioimalla tässä heiltä jo aiemmin esiin tulleet toiveet, myös he tulevat tarkoituksen mukaisesti osalliseksi käsikirjan suunnitteluun.

Taru Bärlund haki opinnäytetyönsä teemahaastattelussa vastauksia seuraaviin asioihin:

1. Miten muuttoprosessia Autismisäätiön asumispalveluissa tulisi kehittää autismin kirjon asiakkaiden osallisuuden lisäämiseksi?
2. Mitä tulisi huomioida *ennen* muuttoa osallisuuden lisäämiseksi?
3. Mitä tulee huomioida muuton *jälkeen* osallisuuden lisäämiseksi?

Asiakkaiden vastauksien keskeisiä tutkimustuloksia olivat seuraavat toiveet:

- Konkreettista kirjallista materiaalia muuton jälkeiseen aikaan
  - Kirjallisia ohjeistuksia käytännön asioihin, kuten; miten tehdään muuttoilmoitus, sähkösopimus
  - Tietoa kodista, käytännön ohjeita esim. pesutuvan käyttämiseen
  - Kartta lähipalveluista (tarvittaessa tuki ympäristöön tutustumisessa)
- (Bärlund 2015, 55- 56)

Edellä mainittujen Taru Bärlundin opinnäytetyön pohjalta esiin nousseiden asioiden lisäksi suunnittelutyöryhmässä perehdytään niihin asioihin, joita tulee sisältyä erityisesti Kultavuoren käsikirjaan.

Käsikirjaa työstäessä otetaan huomioon kohderyhmän, eli autismin kirjon henkilön piirteet. Käsikirjan tulee olla selkeä, ytimekäs ja visuaalinen. Käsikirjan teksti tulee kirjoittaa selkokielisesti ja helposti ymmärrettävästi. Materiaalia tulee voida myös helppo muokata ja päivittää ajan tasalle.

Vaikka Kultavuoren käsikirjan sisältö koostetaan luonnollisesti Kultavuoren ryhmäkodin ja tuetun asumisen tarpeisiin, sen yleisestä sisällöstä hyötyvät myös muut Autismisäätiön asumisyksiköt. Pilottina toimivan käsikirjan tiedostot ovat saatavissa ja muokattavissa Autismisäätiön organisaation sisällä myös muihin asumisyksiköihin sopiviksi.

Hanna Vilkan (2005, 23.) mukaan uudeksi tiedoksi voidaan kutsua myös sellaista tutkijoiden tuottamaa tietoa, jossa tutkijat pystyvät osoittamaan, miten aiempaa tietoa voidaan käyttää jonkin toisen toiminnan kehittämisessä, tai yhdistellä uudella tavalla. Hyödyntämällä aiemmin kerättyä tietoa tässä opinnäytetyössä, voidaan todeta että aiempi tutkimus on kantanut konkreettista hedelmää.

On tärkeää kartoittaa opinnäytetyön idean kohde ja idean tarpeellisuus kohderyhmässä. Tulee myös pohtia millainen käytännön ongelma halutaan idealla ratkaista ja mikä merkitys sillä on kohderyhmälle. (Vilka & Airaksinen, 2003, 27.) Tämän opinnäytetyön tuotoksella on asiakaslähtöinen tilaus. Tavoitteena on luoda kattava tietopaketti käytännön asioista Kultavuoren asumisyksikköön muuttaville autismin kirjon henkilöille.

## 14 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN SUUNNITTELU JA AINEISTON KERÄÄMINEN

Tämän opinnäytetyön aihe nousi keväällä 2016 käydyistä keskusteluista Autismisäätiön Kultavuoren asumisyksikön esimiehen kanssa. Autismisäätiö on opinnäytetyön toimeksiantajana. Aihetta tähän opinnäytetyöhön lähdettiin suunnittelemaan aiemmin mainitun Taru Bärlundin tekemän opinnäytetyön jatkokehittämistyönä. Lupa tämän opinnäytetyön kehittämishankkeeseen, eli Kultavuoren käsikirjaan on myönnetty Autismisäätiöltä kesäkuussa 2016. Toimeksiantajan edustajan kanssa pohdittiin, että Kultavuoren käsikirjan koostamista ja ideoimista varten on tarkoituksenmukaista koota suunnittelutyöryhmä.

### 14.1 Suunnittelutyöryhmän perustaminen

Ryhmätoiminnassa päätettäessä ryhmän kokoa, tulee ottaa huomioon ryhmän toiminnan tarkoitus. Mikäli halutaan, että ryhmän jäsenet voivat vaikuttaa henkilökohtaisesti toimintaan ja tuoda aktiivisesti esille mielipiteitään, on parempi koota suhteellisen pieni ryhmä. (Laine, Ruishalme, Salervo, Sivèn & Välimäki, 2012, 228).

Suunnittelutyöryhmän jäsenet valikoituivat vapaaehtoisina Autismisäätiön Kultavuoren asumisyksikön asiakkaita ja henkilökunnasta. Mukaan suunnittelutyöryhmään lupautuivat sekä ympärivuorokautisen ryhmäkotiasumisen, että tuetun rivitaloasumisen asiakkaiden ja henkilökunnan edustajat.

Suunnittelutyöryhmän jäsenistä kaksi edustaa sitä kohderyhmää, joille Kultavuoren käsikirja suunnataan. Tällä keinoin itse kohderyhmä osallistetaan mukaan käsikirjan tekoon. Vastikään taloon muuttaneina asiakkaina heillä on tuore kokemus siitä mitä ennen muuttoa ja muuton jälkeen tulee ottaa huomioon. Siten Kultavuoren käsikirjasta saadaan tarvetta vastaava. Suunnittelutyöryhmän kanssa pohditaan, minkälaisesta tiedosta muuttovaiheessa on parhaiten hyötyä asiakkaan näkökulmasta. Suunnittelutyöryhmään osallistuvilta asiakkailta tulee parhain näkemys siitä millaisessa muodossa asiat tulee olla kuvattuna ja ohjeistettuna. Sekä myös asiantuntevin kokemus millainen teksti käsikirjassa on tarpeeksi selkeää ja helppolukuista. Autismin kirjon asiakkaille tiedon tulee olla helposti ymmärrettävää ja johdonmukaista. Suunnittelutyöryhmässä mukana olevat työntekijät tuovat osaltaan myös tärkeän näkökulman käsikirjan sisältöön huomaamalla asioita joita tulee muistaa onnistuneessa muutto-prosessissa.

Esittelin opinnäytetyöni aiheen Kultavuoren asumisyksikössä kesäkuussa 2016 työntekijöille ja asumisyksikön asiakkaille. Tiedustelin halukkaita osallistujia Kultavuoren käsikirjan suunnittelutyöryhmään asiakkaiden ja työntekijöiden keskuudesta. Työntekijöiden edustajista löytyi heti kaksi osallistujaa. Kultavuoren asiakkaiden innostaminen ryhmään mukaan vei hieman enemmän aikaa. Osallistumisen tulee olla vapaaehtoista, jotta se on tarkoituksen mukaista ja asiakaslähtöistä. Autismin kirjon henkilölle asiat täytyy selittää ja perustella hyvin, sekä antaa aikaa sisäistää käsillä olevaa asiaa. Pohdittuaan asiaa hetken, henkilöt ryhmäkodin ja tuetun asumisen puolelta lupautuivat myös mukaan suunnittelutyöryhmään. Laineen ym.(2012, 228 - 229.) mukaan vaikuttamisen mahdollisuus, sekä ilo olla hyödyksi ja mukana uuden kehittämisessä, ovat kannustavia seikkoja henkilön osallistumiseen kehittämistyössä. Innostava ohjaaja on varma asiastaan. Ryhmän ohjaajan oma innostus asiaan saa ryhmän jäsenetkin kiinnostumaan. Ohjaaja luo omalla asenteellaan luottamusta toisiin ryhmän jäseniin. Ryhmän ohjaajan tulee olla hyvä kuuntelija, joka kysyy ajatuksia ja odotuksia ja ottaa ne myös huomioon toiminnassa.

Opinnäytetyössä ei mainita suunnittelutyöryhmään kuuluvien ryhmän jäsenten nimiä. Tarpeelliseksi katsottiin kuitenkin tekstissä avattavan suunnittelutyöryhmän jäsenten tehtävää tässä kehittämishankkeessa, sekä heidän "rooliaan" jota kautta he pohtivat Kultavuoren käsikirjan sisältöä.

Suunnittelutyöryhmään lupautuminen edellytti ryhmän jäseniltä osallistumista kolmeen kokoontumiskertaan, jotka toteutettiin heinäkuussa 2016. Nämä kokoontumiset olivat noin tunnin mittaisia kerrallaan. Kokoontumispaikkana toimi Kultavuoren asumisyksikön ryhmätoimintatila. Opinnäytetyöntekijä kävi jokaisen suunnittelutyöryhmän jäsenen kanssa etukäteen keskustelun, jossa valotettiin kehittämishankkeen ideaa ja tavoitetta. Täten suunnittelutyöryhmän jäsenet pystyivät orientoitumaan aiheeseen mielessään etukäteen ennen kokoontumista.

#### 14.2 Kehittämishankkeen aloitus

"Aloitusvaihe on kehittämishankkeen liikkeelle paneva voima. Aloitusvaihe sisältää ilmaistun kehittämistarpeen, alustavan kehittämistehtävän, toimintaympäristön sekä ajatuksen mukana olevista toimijoista ja heidän osallistumisestaan ja sitoutumisestaan työskentelyyn. Aloitusvaiheessa on tärkeää puhua yhdessä niistä asioista, joilla on merkitystä työskentelyn onnistumisessa. Niiden lisäksi on hyvä puhua sitoutumisesta, tuesta ja aiheen realistisesta rajauksesta ja sen kirkastamisesta." (Salonen 2013, 18).

Ennen projektin tai kehittämishankkeen aloittamista tulee ottaa selvää muun muassa toimeksiannon taustoista, tavoitteista, kohderyhmästä, käytettävissä olevista resursseista. Selvitetään kehittämistyöhön osallistuvien henkilöiden tehtävät ja vastualueet. Päätetään toimenpiteistä, joita kehittämistyössä tehdään, sekä myös mahdolliset välitavoitteet. Kehittämishankkeen hyvä suunnittelu säästää aikaa ja energiaa. (Lööv, 2002, 194, 197.)

Ryhmätoiminnan alkaessa tavoitteet tulee konkretisoida osatavoitteiksi. Siten ryhmän toiminta helpottuu käytännössä ja tavoitteisiin pääsyä voidaan välillä arvioida. Selkeä työnjako tehostaa toimintaa, sillä siten jokainen tietää oman tehtävänsä suhteessa ryhmän tavoitteisiin. Päämäärään kirkastamien auttaa motivoimaan ja toimimaan vastuullisesti. (Laine, Ruishalme, Salervo, Sivèn & Välimäki, 2012, 61 -62.)

Suunnittelutyöryhmän kokoontumiset toteutettiin Kultavuoren arjen muiden toimintojen lomassa, joten myös ajankäytön tuli olla tehokasta. Suunnittelutyöryhmällä oli pieni, mutta sitäkin tärkeämpi osuus tässä opinnäytetyössä. Asiakaslähtöisen näkökulman lisäksi, suunnitteluryhmän kera pitämäni kokoukset olivat hyvä, alulle sysäävä voima päästessäni alkuun tämän opinnäytetyön kanssa. Kultavuoren käsikirjan koostamisen taustalla on opinnäytetyön tekeminen, joten luonnollisesti suurin osa työskentelystä on opinnäytetyöntekijällä. Yhdessä suunnittelutyöryhmän kera ideoinnin jälkeen itse käsikirjan työstää opinnäytetyöntekijä. Kultavuoren käsikirjan alkaessa hahmottua, näytetään sitä suunnittelutyöryhmän jäsenille, jolloin he voivat kertoa mielipiteensä ja mahdolliset muutostoiveensa hahmotelmaan.

## 15 KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN SUUNNITTELUYÖRYHMÄN TOIMINTA

Suunnittelutyöryhmän kokouksissa pyrittiin vuorovaikutteiseen keskusteluun ilman valmiita mielipiteitä. Kultavuoren käsikirjan sisältö on suunnittelutyöryhmässä käytettyjen keskustelujen ja yhdessä pohdittujen asioiden summa. Pyrittäessä dialogiseen keskusteluun, jokaista ryhmän jäsentä kuunnellaan ja jokaisen mielipiteet huomioon otetaan. Puhuttaessa asiakastyön dialogisuudesta sillä tarkoitetaan pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen, sekä taitoa edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua siihen suuntaan. (Mönkkönen, 2007, 86). Yhteisen ymmärryksen syntyminen on aina aktiivinen tapahtuma, jossa dialogisella keskustelulla rakennetaan yhteistä todellisuutta. Dialogisen keskustelun ketju on loputon, sillä uusia merkityksiä ja ajatuksia syntyy koko ajan. Dialogisessa ilmaisussa ei niinkään odoteta hyväksyvää tai hylkäävää vastausta, vaan sellaista jossa jatkuvasti avataan uusia ulottuvuuksia. (Seikkula & Arnkil, 2009, 93 -95.)

Ryhmädynamiikka alkaa ja muotoutuu ryhmässä tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta. Parhaimmillaan vuorovaikutus on elävä prosessi, jossa yhdistyvät niin sanalliset ja kuin sanattomat viestit. Onnistuneessa vuorovaikutustilanteessa osoitetaan kunnioitusta ja arvostusta toista ihmistä ja asiaa kohtaan, sekä annetaan tilaa toisen ihmisen ajatuksille ja mielipiteille. Vuorovaikutus onnistuu, kun ajatuksia ilmaistaan selkeästi, kysytään, kuunnellaan ja havainnoidaan. Vuorovaikutus on kahden tai useamman henkilön kohtaamista. Kahden ihmisen vuorovaikutusta voidaan pitää ryhmän vuorovaikutuksen mallina. Niin kahden kesken kuin ryhmässäkin ihmiset kohtaavat toisensa yksi kerrallaan kasvotusten. (Kaukkila & Lehtonen, 2007, 31 -32.)

### 15.1 Suunnittelutyöryhmän ensimmäinen kokoontuminen

Ensimmäisessä kokoontumisessa keskusteltiin suunnittelutyöryhmän perustehtävästä, mikä on yhteisten kokoontumisten tarkoitus. Kultavuoren käsikirjan työstövaiheessa jäsenten ideat, huomiot, mielipiteet ja näkökulmat ovat tärkeitä. Suunnittelutyöryhmän jäsenille avattiin, että he voivat tuoda esiin asioita niin omasta henkilökohtaisesta kokemuskäsitelmästä. Mielipiteitä tarvitaan myös siitä, minkälaista tietoa pidetään tärkeänä ajatellen muuttoa Kultavuoren asumisyksikön ryhmäkotiin ja rivitaloon. Tavoitteena on kerätä tietoa yhteen monipuolisesti ja kattavasti, kuitenkin selkeästi sekä riittävän ytimekkäästi. Suunnittelutyöryhmä on opinnäytetyötä tekevän asumisyksikön työntekijän apuna käsikirjan ideoimisessa. Opinnäytetyön tekijälle kuuluu käsikirjan tekeminen yhteisen suunnittelun jälkeen.

Suunnittelutyöryhmän ensimmäisellä kokoontumiskerralla pohdittiin käsikirjan koostamisen tarvetta. Kultavuoren käsikirjalle todettiin tarve ja alettiin miettiä missä laajuudessa tietoa siihen kerätään. Käytiin läpi Taru Bärlundin (2015) opinnäytetyön tutkimustulosten pohjalta nousseita asiakkaiden tarpeita, eli heidän ideoitaan käsikirjan sisältöön. Bärlundin haastattelemat asiakkaat olivat listanneet toiveiksi mm. kirjalliset ohjeistukset miten tehdään muuttoilmoitus tai sähkösopimus. Lähialueen kartta sekä tuki uuteen ympäristöön tutustumisesta koettiin tärkeänä. Suunnittelutyöryhmän jäsenet totesivat Bärlundin opinnäytetyön tuloksista nousseiden asioiden olevan hyödyllisiä huomioida myös Kultavuoren käsikirjaa tehdessä.



Ensimmäisessä suunnittelutyöryhmän kokoontumisessa lähdettiin listaamaan muuttoon liittyviä asioita joita asiakkaan tulee tietää aivan muuton kynnyksellä. Tarvittavien yhteystietojen kirjaaminen Kultavuoren käsikirjaan nousi oleellisen tärkeänä. Tulevan muuttajan ja hänen läheistensä täytyy saada tietää yhteyshenkilö, johon voi olla yhteydessä muuttoon liittyvissä asioissa, sekä tieto milloin hän on tavoitettavissa. Autismin kirjon henkilöille on tärkeää, että vastassa on joku nimetty henkilö häntä varten. Suunnitteluryhmän jäsenenä toimivat kohderyhmän edustajat vahvistivat yhteyshenkilön nimeämisen tarpeellisuuden, sillä se on myös yksi konkreettinen, ja turvallisuuden tunnetta luova asia muuttoprosessissa. Kultavuoren asumisyksikössä asiakkaille nimetään omaohjaajatiimi, joka huolehtii ensisijaisesti asiakkaan vastaanottamisesta ja käytännönasioihin perehdyttämisestä.

Yhdessä asiakkaan kanssa laaditaan yksilöllisen tuen suunnitelma, sekä sen perusteella toteutettava henkilökohtainen viikko-ohjelma tavoitteineen mainitaan myös Kultavuoren käsikirjassa. Tieto Kultavuoren asumisyksikön tavoista ja toiminnasta auttaa asiakasta sisäistämään tulevaa. Käsikirjassa katsottiin parhaaksi olevan kuvausta myös Kultavuoren asumisyksikön henkilökunta mitoituksesta, sekä tietoa siitä millaista tukea ja ohjausta on saatavilla.

Tärkeitä käytännön asioita tuli paljon, joten suunnittelutyöryhmässä todettiin tarpeen listata Kultavuoren käsikirjaan niitä selkeästi aihealueittain. Sisällysluettelon avulla tietoa helpompi on etsiä. Kultavuoren asumisyksikössä on tiettyjä yleisiä käytäntöjä, joita on myös tarpeen käsikirjassa avata. Tällaiseksi määriteltiin esimerkiksi lääkahoitoon, sekä pankki- ja raha-asoiden hoitoon liittyvät asiat. Käsikirjan sisältöön muistui liitettäväksi myös asioita, joita on tullut käytännön epäkohtina vastaan Kultavuoren asumisyksikön toiminnan aikana, ja joiden kirjaaminen tekee arjesta sujuvampaa.

Suunnittelutyöryhmässä päädyttiin siihen, että käsikirjaan on hyvä koota muun muassa *tarkistuslistoja*, kuten lista asioista joita tulee muuton yhteydessä huolehdittavista asioista. Listaan kertyi konkreettisia käytännönasioita, kuten vuokrasopimuksen allekirjoitus, asumistukihakemus, vakuutusasiat ja sähkönsiirtosopimukset, osoitteenmuutos ilmoitus. Tarkistuslista toimisi samalla myös Kultavuoren asumisyksikön työntekijöiden apuna siitä, että uuden asiakkaan kanssa muistetaan puhua kaikesta

oleellisesta muuttoon liittyvästä. Tärkeä käytännön asia on esimerkiksi terveystieteen muutosten ilmoitus, mikäli henkilö muuttaa asumaan Kultavuoren asumisyksikköön muualta kuin Seinäjoen alueelta. Potilasasiakirjojen luovutus asiat tulee myös huomioida.

Toinen hyödyllinen listattava asia olisi *hankintalista* välttämättömistä tavaroista vuokra-asuntoon. Autismisäätiön Kultavuoren asumisyksikön vuokra-asunnot eivät ole valmiiksi kalustettuja. Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikea hahmottaa itsenäisesti mitä kaikkea hänen tulisi kalusteettomaan asuntoon hankkia, joten välttämättömien hankintojen lista olisi suureksi avuksi.

Pohdittiin, että esimerkiksi astioiden ja ruokailuvälineiden tarve riippuu siitä miten paljon asiakas laittaa ruokaa itsenäisesti asunnossaan. Tavoitteena on, että asiakkaat valmistavat ruuan mahdollisimman pitkälle itse. Arkisin lounas syödään useimmiten koulussa tai työtoiminnassa. Ryhmäkodin puolella tehdään ruokaa henkilökunnan toimesta, asiakkaiden osallistuessa ruuanlaittoon kykyjensä mukaan. Osa asiakkaista valmistaa aamu- ja iltapalat itse huoneissaan, mutta syö muut päivän ruuat ryhmäkodin henkilökunnan valmistamana tai työ- ja päivätoiminnassa tai koulussa. Asiakas voi valmistaa itse myös kaikki ateriansa. Ateriapalvelut räätälöidään siis yksilöllisten sopimusten mukaan, asiakkaan taidot ja tavoitteet huomioiden. Näistä edellä mainitusta ruokailuun ja ruuanlaittoon liittyvistä asioista on hyvä tehdä selkoa Kultavuoren käsikirjassa. Lisäksi katsottiin aiheelliseksi sisällyttää tietoa myös muun muassa sauna- ja pyykkivuorojen varaamisesta Kultavuoren asumisyksikössä.

Kultavuoren käsikirjaan liitetään kartta lähialueesta. Suunnittelutyöryhmässä kohde-ryhmän edustajien mukaan on tärkeää, että käsikirjassa kerrotaan lähialueen palveluista, kuten mistä löytyy lähin ruokakauppa, posti ja apteekki. Myös erilaisia Seinäjoen harrastus mahdollisuuksia paikkoineen voidaan esimerkkeinä luetella. Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikea suunnitella itsenäisesti omaa vapaa-ajan toimintaansa, siksi asumisyksikössä harjoitellaan myös harrastustoimintaan liittyviä asioita, sekä kodin ulkopuolella asiointia.

Ensimmäisen suunnittelutyöryhmän kokoontumisen päätteeksi sovittiin valokuvien ottamisen työnjaosta Kultavuoren käsikirjaa varten, sekä myös alustavasti valokuvauspäivät. Valokuvaamisen työnjako jaettiin seuraavasti: ryhmäkodin puolella asuva suunnittelutyöryhmän jäsen ottaa valokuvia ryhmäkodista, ja vastaavasti tuetun asumisen puolella asuvaa ryhmän jäsen kuvaa rivitalosta. Mietittiin paikkoja, joita Kultavuoren käsikirjaan on tarpeellista kuvata. Kuvia otetaan Kultavuoren asumisyksikön rakennuksista sekä sisältä että ulkoa. Kuvataan myös yhteiskäytössä olevaa ryhmätilaa, eli *kolmosrakennusta*. Suunnittelutyöryhmäläisille kirjattiin ylös myös ennalta sovitut suunnittelutyöryhmän seuraavat kokoontumispäivät. Kokoontumisten ajankohdat täytyi räätälöidä asiakkaiden arjen toimintojen sekä työntekijöiden työvuorojen yhteensopivuus huomioiden

## 15.2 Suunnittelutyöryhmän toinen kokoontuminen

Kokouksen aluksi kerrattiin ensimmäisessä kokoontumisessa käsikirjan koostamista varten jo ideoidut ja listatut asiat. Uusia asioita nousi heti lisää, kuten edunvalvontasuorituksen tarkistus muuton yhteydessä. Asiakkaan kyky hoitaa itsenäisesti rahasuorituksiaan on tärkeää kartoittaa, ja tuen tarpeen mukaan määritellään vastuu henkilö. Asumispalveluissa asiakkaan kanssa harjoitellaan tavoitteellisesti rahankäyttöä, laskujen maksamista, sekä vastuuta laskujen hoitamisesta ajallaan. Tavoitteena tässä kuitenkin kaikissa muissakin asioissa on, että asiakas osaa hoitaa asiansa mahdollisimman itsenäisesti.

Suunnittelutyöryhmän keskustelut ja havainnot rönsyivät kokoontumisessa asiakkaan muuttoprosessista ja käytännön ohjeistuksista aina yleisiin Kultavuoren asumisyksikön sääntöihin. Pohdittiin sitä miten Kultavuoren asumisyksikköön muuttaessaan asiakas tulee osaksi yhteisöä. Yhteisössä asuessa täytyy huomioida myös muut asiakkaat. Kultavuoren käsikirjaan liitetään asumisyksikön yhteisökokouksessa asiakkaiden yhteisesti määrittelemät *Kultavuoren hyvän asumisen säännöt*.

Uuden asiakkaan opastaminen käytännön asioihin konkreettisesti, nähtiin suunnittelutyöryhmässä yksimielisesti tärkeänä asiana. Opastamisen tulee tapahtua mahdollisten kirjallisten ohjeiden lisäksi myös toiminnallisesti. Kultavuoren asumisyksikössä

tämä tarkoittaa vaihe vaiheelta asiakkaalle rakennusten ja tilojen esittelyä, sekä asioiden konkreettista havainnollistamista. Kultavuoren asumisyksikössä huomioidaan myös, että autismin kirjon henkilölle, joka käyttää kuvia kommunikaation tueksi, tulee opastuksen tapahtua kuvin tai sosiaalisen tarinan keinoin.

Kultavuoren käsikirjaan olisi voinut liittää myös kuvallisia ohjeita esimerkiksi miten vuokra-asunnon keittolieden käytöstä, kuten Taru Bärlundin opinnäytetyön tiimoilta myös toivottiin. Aiheiden ja asioiden rajaamisen vuoksi tällaisista kuvaohjeista luovuttiin tämän opinnäytetyön merkeissä, sillä työstä olisi tullut liian laaja. Tarkoituksena on silti tulevaisuudessa huomioida tulevan muuttajan tarpeet yksilöllisesti, ja mikäli muuttaja hyötyy tällaisista kuvallisista ohjeistuksista, ne hänelle tehdään. Kultavuoren käsikirjaa muokataan muuttajan tarpeiden mukaan.

Pohdittiin Kultavuoren käsikirjan sopivaa muotoa ja sen käyttöä. Punnittiin erilaisia vaihtoehtoja; tehdäänkö käsikirjasta vihkonen, pahvisiin kansiin tulostettu paperi nippu vai sähköinen tiedosto. Järkevimpänä vaihtoehtona pidettiin, että käsikirjan materiaali säilytetään sähköisenä tiedostona Autismisäätiön tietokannassa, ja sieltä voisi tulostaa aina asiakkaan tarpeen mukaan materiaalia. Kultavuoren käsikirjan materiaalia on siten helppo muokata ja päivittää. Sähköisenä tiedostona se voidaan esimerkiksi lähettää tulevalle asiakkaalle sähköpostiin. Käsikirjan materiaaliin on siten helppo palata, ja se pysyy kenties paremmin tallella.

Mallikappale Kultavuoren käsikirjasta tulostetaan kokonaisuudessaan. Opinnäytetyöntekijä esittelee valmiin Kultavuoren käsikirjan asumisyksikön henkilökunnalle. Kultavuoren käsikirja toimii pilottimallina muihin Autismisäätiön asumisyksiköihin, joten käsikirjan runko on sähköisenä helposti myös muiden asumisyksiköiden saatavilla muokattavaksi. Tämän opinnäytetyön teoriaosa voidaan julkaista Theseuksessa, käsikirjaosuuden jäädessä vain Autismisäätiön käyttöön.

Keskusteltiin siitä, miten Kultavuoren asumisyksikössä on joitakin erilaisia käytäntöjä tuetun asumisen puolella verrattuna ryhmäkotiasumiseen. Suunnittelutyöryhmässä nousi ehdotus, että käsikirjaan jaoteltaisiin nämä asiat ryhmäkodin ja tuetun asumisen mukaan. Tämä varmasti selkiyttäisi käsikirjan käyttöä, sekä auttaisi esimerkiksi siinä tilanteessa, kun halutaan tulostaa tiedostoista vain jotain tiettyä yksittäistä ohjet-

ta. Käsikirja materiaalin lukeminen kerralla kokonaisuudessaan on usealle autismin kirjon henkilölle haastavaa, sillä suuren tietomäärän sisäistäminen saattaa olla työlästä. Päädyimme suunnittelutyöryhmässä tuolloin siihen, että käsikirjassa eritellään ryhmäkotiasuminen ja tuettu asuminen, jolloin materiaalia on helpompi tulostaa pieninä annoksina aihealue kerrallaan.

Suunnittelutyöryhmän toisen kokoontumisen loppupuolella keskusteluun nousi myös Kultavuoren asumisyksikön alueella määritelty tupakointipaikka. Kultavuoren asumisyksikössä asiakkaita kannustetaan terveellisiin elämäntapoihin ja tästä johtuen pohdittiinkin tuleeko tupakointipaikka mainita Kultavuoren käsikirjassa. Työntekijöiden osalta Autismisäätiö on savuton työpaikka. Asiakkailta sen sijaan on oikeus tupakoida, joten sovelias tupakointipaikka on siksi tarpeen ilmoittaa. Näistä asioista seurasi ajatus paloturvallisuusasioiden kirjaamisesta. Toimintaohjeet hätätilanteessa, sekä tieto hätätilanteita varten sovitusta kokoontumispaikasta Kultavuoren asumisyksikön alueella ovat hyvin tärkeitä.

Keskusteluun nousi tärkeä muistettava asia, miten tuleva uusi Kultavuoren asumisyksikköön muuttava asiakas perehdytetään talon hätäpoistumisteihin. Kultavuoren asumisyksikössä pidetään hätäpoistumisharjoituksia niin asiakkaille kuin henkilökunnalle. Niin sanotun *turvallisuuskävelyn* järjestäminen uudelle muuttajalle koettiin tarpeellisenä. Turvallisuuskävelyssä asiakkaalle opastetaan rakennuksien hätäpoistumistiet, sammutuspeitteiden ja vaahtosammuttimien säilytyspaikat, sekä miten tehdään palohälytys manuaalisesti tulipalon sattuessa, elleivät hälytysjärjestelmät ole itsestään laenneet. Tarpeen on myös mainita, ettei palohälytyksen laukaiseminen ilman syytä ole sallittua.

Toisessa suunnittelutyöryhmän Kultavuoren käsikirjan kokoontumisessa käytiin läpi kohderyhmän edustajien, eli autismin kirjon asiakkaiden mielteitä tärkeimmistä asioista, joita olisi halunnut tietää muuttaessaan Kultavuoren asumisyksikköön. Heidän muutostaan asumisyksikköön oli kulunut jo jonkin verran aikaa, joten kysymys vaati hieman pohdintaa. Pienen pohdinnan jälkeen toinen asiakkaiden edustajista vastasi tärkeimmäksi tiedoksi sen *miten kauan asiakas tulee asumisyksikössä asumaan*.

Muuttavan asiakkaan onkin hyvin tärkeää tietää miten pysyvää muutto on, sekä tiedostaa ja voida tuoda julki omat tavoitteensa. Asiakaslähtöiseen asumispalveluun kuuluu asiakkaan omien mielipiteiden ja toiveiden kuunteleminen. Asumisyksikköön muuttaminen ei saa olla pelkästään asiakkaan läheisten ja kotikunnan sosiaalityöntekijöiden kesken päätetty asia, vaan asiakkaan itsemääräämisoikeus tulee ottaa huomioon. Osa asiakkaista tulee Kultavuoren asumisyksikköön asumisharjoitteluun muutamaksi kuukaudeksi, toiset asumaan pysyvämmäksi aikaa. Kultavuoren asumisyksikön toimintaperiaatteina ovat asiakkaan tukeminen ja ohjaaminen mahdollisimman itsenäiseen elämään, ja päämääränä on usein asiakkaan muuttaminen omilleen asumaan. Yhdessä asiakkaan kanssa pohditaan hänen tulevaisuutta ja tavoitteita asumisen ja itsenäistymisen suhteen. Saattaa kuitenkin olla, että asiakas asuu asumisyksikössä koko elämänsä ajan. Oli asumisen kesto minkä pituinen tahansa, on mielekästä että asiakas tuntee asunnon kodikseen ja viihtyy siellä.

Toinen asiakkaiden edustaja ilmaisi tärkeänä pitämänään asiana esiin Kultavuoren asuinalueen hyvät paikallisbussiyhteydet. Myös niistä päätettiin mainita tulevassa Kultavuoren käsikirjassa. Seinäjoelta on myös hyvät juna- ja bussiyhteydet muualle maakuntaan, Suomeen.

### 15.3 Suunnittelutyöryhmän kolmas kokoontuminen

Kolmas suunnittelutyöryhmän kokoontuminen alkoi siihen mennessä kokoon saattujen Kultavuoren käsikirjan sisällön aiheiden kertaamisella. Tässä viimeisessä suunnittelutyöryhmän kokouksessa Kultavuoren käsikirjaan lisättäviin asioihin listattiin vielä kierrätysasiat. Käsikirjassa kerrotaan millä tavoin esimerkiksi sanomalehdet tai mainosposti kierrätetään. Koettiin myös, että käsikirjassa on hyvä kertoa Kultavuoren asumisyksikön asiakkaiden velvollisuudesta osallistua yhteisen piha-alueen siistinä pitämiseen. Kesäisin se tarkoittaa muun muassa nurmikon leikkausta ja rikkaruohojen kitkemistä, syksyisin haravointia ja talvisin lumenluontia ja kulkuväylien hiekoitusta. Asiakkaat osallistuvat kykyjensä mukaan omien asuntojen siivouksen ohella myös Kultavuoren asumisyksikön yhteisten yleisten tilojen siistinä pitämiseen. Perussiivoista yleisissä tiloissa huolehtivat myös Kultavuoren asumisyksikön henkilökunta.

Viimeisessä suunnittelutyöryhmän kokoontumisessa uusia käsikirjan sisältöön liittyviä asioita ei kertynyt enää kovin paljon lisää. Aiemmissa kokoontumisissa asioita oli kertynyt jo mittava lista, ja nyt kerrattiin puuttuiko siitä jotain oleellista vai tulisiko jotain karsia pois. Suunnittelutyöryhmien kokoontumisten jälkeen käsikirjan työsti siirtyi kokonaan opinnäytetyön tekijälle. Viimeisellä kokoontumiskerralla keskustelu liikkui myös erilaisten muiden asioiden kehittämisessä Kultavuoren toiminnan alueella. Visioitiin muun muassa Kultavuoren asumisyksikön omista nettisivuista.

## 16 OPINNÄYTETYÖN TUOTOKSEN KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN TOTEUTUS

Kultavuoren käsikirjan ulkoasun tulee olla ulkoasultaan ja luettavuudeltaan selkeä. Kultavuoren käsikirjan aiheet jaotellaan sisällysluetteloon helposti löydettäväksi. Teksti pyritään kirjoittamaan selkokielisesti. Koska Kultavuoren käsikirjan materiaali jää sähköisenä tiedostona Autismisäätiön tietojärjestelmään, sitä on helppo muokata ja päivittää. Materiaalia voidaan muokata Kultavuoren asumisyksikköön muuttavan autismin kirjon henkilön tarpeita huomioiden, mallikappalettakin selkeämmäksi tai poimia sähköisistä tiedostoista muuttajaa parhaiten palvelevat tiedot. Kultavuoren käsikirja sisältää paljon oleellista tietoa erilaisista muuttoon liittyvistä käytännöistä, lähiympäristön palveluista ja esimerkiksi listan tarpeellisista hankinnoista.

Koska autismin kirjon henkilöiden kykyprofiili on laaja, Kultavuoren käsikirjan työstäminen kaikkien tarpeita vastaavaksi on haastavaa. Siinä missä toinen autismin kirjon henkilö selkeitä ohjeita lukiessaan osaa toimia itsenäisesti niiden mukaan, toinen henkilö taas voi tarvita paljonkin ohjausta ja pilkotummat, yksinkertaisemmat ohjeet. Autismi kirjon henkilön, jolla on myös kehitysvamma taustalla, saattaa olla hankala saada käsikirjasta mitään tietoa irti. Muokkaamalla käsikirjan materiaalia yksilöllisesti henkilön tarpeita mukailen, se palvelee parhaiten tarkoitustaan. Käsikirjan materiaaleista voidaan tulostaa koko paketti tai vaikka pelkästään kuvia Kultavuoren asumisyksiköstä. Materiaaleista voidaan poimia tulostettavaksi esimerkiksi Kultavuoren yhteiset säännöt tai tarvittavien tavaroiden hankintalistat, mikäli henkilö ei kykene sisäistämään suurta määrää tietoa kerrallaan. Tällöin muuttoprosessissa aute-

taan häntä parhaiten kuvakommunikaation avulla. Muuton vaiheet voidaan havainnollistaa hänelle kuvin tai esimerkiksi sosiaalisen tarinan avulla. Toisaalta Kultavuoren käsikirjan materiaali on myös autismin kirjon henkilön muistin tukena, jolloin kaikki tieto ei ole vain puhutun ja kuullun tiedon varassa. Painettuun tekstiin on helppompi palata. Kultavuoren käsikirja voi toimia konkreettisenä tukena myös muuttavan asiakkaan ja asumisyksikön työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa.

### 16.1 Kuvin visualisointi

Kuten myös Taru Bärlundin (2015) opinnäytetyössä todettiin, kirjallinen ja visuaalinen materiaali auttavat autismin kirjon henkilöä muistamaan asioita paremmin kuin suullinen viesti, joka on vaikeampi palauttaa myöhemmin mieleen. Autismin kirjon henkilöillä esiintyy monesti vaikeuksia hahmottaa kokonaisuuksia. Usein asioiden pilkkominen pienempiin osiin sanallisesti, kuvallisesti tai kirjallisesti auttaa jäsentämään käsillä olevaa asiaa paremmin. Visualisointi ja strukturointi auttavat autismin kirjon henkilöä sopeutumaan muutoksiin, jotka voivat olla autismin kirjon henkilölle vaikeita sietää. Visualisoinnin ja strukturoinnin avulla autismin kirjon henkilölle voidaan selventää ja havainnoida konkreettisesti muutoksen vaatimukset. (Ikonen & Suomi, 1998,173.) Kuvat havainnollistavat ja auttavat osaltaan autismin kirjon henkilöä jäsentämään asioita. Kultavuoren käsikirjaan kuvataan Kultavuoren asumisyksikön yleisiä tiloja, sekä ulkoa että sisältä. Suunnittelutyöryhmän jäsenet ovat mukana valokuvaamassa materiaalia.

Autismin kirjon henkilöiden kohdalla visualisointi on yleinen kommunikoinnin keino asioiden selkiyttämiseksi. Rutiinit, sekä asioiden selkiyttäminen esimerkiksi kuvin auttavat autismin kirjon henkilöä omatoimisemmaksi ja oppimaan missä järjestyksessä mitään tehdään. Kuvakommunikaatiota käyttävälle autismin kirjon henkilölle ihanteellisinta on havainnollistaa muuton vaiheet kuvin. Myös autismin kirjon henkilön asuinpaikassa kuvin visualisointi, sekä esineiden sijoittelu selkiyttää henkilölle missä huoneessa mitään on ja missä järjestyksessä eri toimintoja tehdään. Kuviksi kommunikointiin käyvät esimerkiksi lehdistä leikatut kuvat, valokuvat, mustavalkoiset pic-kuvat, pcs-kuvat, piirretyt kuvat. (Kujanpää & Kerola, 1998, 245 -246.) Autismin kirjon henkilön asunnossa esimerkiksi vaatteiden paikat vaatekaapissa voi-



daan merkitä kuvin kaapinoveen tai hyllynreunaan. Keittiössä keittiövälineiden paikat voidaan merkitä samaan tapaan kuvilla. Kommunikaatiokuvia käyttäessä on tärkeää muistaa, että kuvilla joita autismin kirjon henkilö käyttää on sama merkitys kaikissa henkilön toimintaympäristöissään. Ettei esimerkiksi "kotikuva" tarkoita koulussa asumisyksikköä ja sama kuva asumisyksikössä autismin kirjon henkilön lapsuuden kotia, jolloin hän ei voi kuvan perusteella tietää minne on milloinkin menossa. (Ala-Kihniä 2017)

## 16.2 Selkokieli

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan tavallista yleiskieltä selkeämmäksi, luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokielinen teksti on kirjoitettu lukijalle, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia. Aiheita käsitellään selkokielisessä tekstissä hyvin konkreettisesti. Tekstissä voi olla tarpeen selittää myös sellaisia sanoja joita yleiskielisessä tekstissä ei selitetä. Selkokieleen liittyy olennaisesti myös tekstin / julkaisun selkeä ulkoasu. Kun yleiskielistä tekstiä muutetaan selkokielelle, puhutaan mukauttamisesta. (Selkokeskus 2017) Tämän opinnäytetyön tuotoksen, eli Kultavuoren käsikirjan tekstiä pyritään muokkaamaan mahdollisimman selkeäksi. Tekstin kirjoittamisessa otetaan huomioon selkokirjoitukseen kehitettyjä ohjeita.

Selvää on, ettei selkotekstin kirjoittaja tavallisesti pysty vaikuttamaan kaikkiin tekijöihin, jotka liittyvät tekstin lukemisen ymmärtämiseen, eikä ole yhtä ainoa oikeaa selkokielen tasoa. Selkotekstin kirjoittaja voi kuitenkin asteittain pyrkiä helpompaan kieleen, ja sama teksti voidaan periaatteessa muokata monelle eri vaikeustasolle. Ahvenaisen & Holopaisen (2000) mukaan kirjoittaja pystyy vaikuttamaan esimerkiksi lauseiden rakenteisiin, sanojen pituuteen, typografiseen luettavuuteen eli; kirjaintyyppiin, otsikointiin, kappalejakoon, taittoon ja kuvitukseen. Kirjoittaja voi vaikuttaa siihen miten asiasisällöt ovat sidonnaisia toisiinsa, eli miten tekstin johdonmukaisuuteen. Lukijan lukemismotivaatioon tai luetun tulkitsemistaitoon kirjoittaja sen sijaan ei pysty vaikuttamaan. (Virtanen, 2009, 66 -67.)

### 16.2.1 Selkokielen kirjoitusohjeita

Kirjassa Selkokielen käsikirja (Virtanen, 2009) luetellaan ja kuvaillaan selkokielen kirjoitusohjeita laajasti, käsitellen tekstitasoa, sanastotasoa, havainnollisuutta ja rakenteita, lause- ja virketasoa, sekä tekstin tarkistusta. Näistä aihealueista pyrin poimimaan Kultavuoren käsikirjan tekstin kirjoittamiseen sopivat kirjoitusohjeet. Kultavuoren käsikirjan tekstiä kirjoittaessa on tärkeää muistaa kenelle kirjoittaa, eli autismin kirjon henkilölle. Kirjoittaessa tulee pitää mielessä esimerkiksi autismin kirjon henkilölle tyypillinen tapa käsittää asioita kirjaimellisesti, sekä keskittymiskyvyn heikkous. Tekstin tulee olla konkreettista ja esimerkein havainnollistavaa. Lauseessa tulee kertoa vain yksi tärkeä asia kerrallaan. Tuttu asia sijoitetaan lauseen alkuun ja uusi asia lauseen loppuun. Passiivia tulee välttää, sillä autismin kirjon henkilön on helpompi samaistua *sinä*-muotoon. Myös tarpeettomia kielto- ja kieltomuotoja on syytä välttää, sillä kielto- ja kieltomuodot voivat jättää tekstistä turhan kielteisen vaikutelman. (Virtanen, 2009, 96, 109, 110.)

Selkokieli ei ole oma kielensä, vaan se on suomen kielen muoto, jonka kirjoittamiseen pätevät valtaosin samat säännöt kuin yleiskielen kirjoittamiseen. Selkokielessä suositaan lyhyitä lauseita, sekä vältetään pitkiä ja vierasperäisiä sanoja. Selkeyden vuoksi vältetään sanoja joilla on monta eri merkitystä. Tekstissä pyritään käyttämään samaa sanaa samasta käsitteestä. Kielikuvia ja abstrakteja ilmaisuja pyritään välttämään. Selkokielen tekstin kirjoittaminen ei silti ole pelkkää tekniikkaa, vaan kirjoituksessa saa näkyä kirjoittajan luova panos kuten kaikessa muussakin kirjoittamisessa. Selkokielisessä tekstissä tulee tavoitella ilmaisua, jossa kaikki lukijan tarvitsema tieto on ymmärrettävässä muodossa. (Virtanen, 2009, 70.) Selkokieli on lähellä luontevaa kertomisen tapaa ihmiseltä ihmiselle ja näin ollen teksti on lähellä puheenomaista kerrontaa. Selkokielen tekstin kirjoittaminen tarkoittaa käytännössä usein miten sitä, että kirjoittaja kerää eri lähteistä tietoa aiheesta ja aiheen sisäistettyään kertoo sen omin sanoin lukijalleen. Selkokielen tekstin kirjoittaja suuntaa tekstinsä yleensä ihmiselle jolla on huomattavia vaikeuksia lukemisessa tai ymmärtämisessä. (Sainio & Rajala, 2002, 24.)

### 16.3 Kultavuoren käsikirjan ulkoasu

Kultavuoren käsikirjan sivuilla käytetään Autismisäätiön logoa. Kultavuoren käsikirjan materiaali tulee pelkästään Autismisäätiön henkilöstön ja asiakkaiden käyttöön. Tekstin kirjasintyyppi on Times New Roman, ja rivitys 1,5. Teksti pyritään jaottelemaan selkeästi ja johdonmukaisesti aihealueittain sekä luettavuudeltaan mielekkäin kappalejain. Otsikoinnissa ja sivunumeroinnissa kiinnitetään huomiota Kultavuoren käsikirjan helppokäyttöisyyteen, siten että asiat löytyvät vaivatta sisällysluetteloa katsomalla.

Ulkoasultaan Kultavuoren käsikirja mukailee Autismisäätiön värejä, eli ruohon vihreää. Otsikot ovat väritykseltään vihreitä ulkoasun virkistykseksi. Itse teksti on silti mustaa helppolukuisuuden vuoksi. Kultavuoren asumisyksiköstä ja ympäristöstä otetut valokuvat on pyritty ottamaan selkeästi ja ennen kuvien ottamista karsimaan ylimääräiset huomiota kiinnittävät asiat pois kuvattavalta alueelta. Suunnittelutyöryhmään kuuluvat autismin kirjon henkilöt osasivat hyvin suunnitella kuvakulmat sekä rajata kuvat, valokuvatessaan Kultavuoren asumisyksikköä ulkoa ja sisältä.

## 17 YHTEENVETO RAPORTTI

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli koostaa käsikirja Kultavuoren asumisyksikköön muuttavalle autismin kirjon henkilölle. Kultavuoren käsikirjan on tarkoitus toimia pilottimallina muiden Autismisäätiön asumisyksiköiden käsikirjoille. Kultavuoren käsikirja on Taru Bärlundin aiemmin tehdyn opinnäytetyön tulosten pohjalta nousseen tarpeen tuloksena tuotettu jatkokehittämishanke.

Lähdin kirjoittamaan opinnäytetyön teoriaa sillä ajatuksella, että kuvaan teoriaosassa autismin kirjon laajuutta ja monimuotoisuutta. Tarkemmin nostin esiin lähinnä niitä autismin kirjon henkilön erityispiirteitä, jotka vaikuttavat heidän kykynsä hahmottaa asioita ja kokonaisuuksia muuttoprosessissa, sekä jotka näyttäytyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.

Lähdeaineistoa teoriaosaan etsin alan kirjallisuudesta, julkaisuista ja luotettavista verkkosivuista. Käytin myös ajantasaista lakitietoa, sekä alan tutkimuksia lähteenä. Kultavuoren käsikirjan koostamiseen hyödynsin Autismisäätiön yleisiä tiedostoja, kuten myös joitakin Kultavuoren asumisyksikön sisäisiä käytäntöjä. Kultavuoren käsikirjan materiaali jäähän vain Autismisäätiön käyttöön.

Opinnäytetyön teoriaosassa pidin tärkeänä asiana tuoda esiin autismin kirjon henkilön itsemääräämisoikeuden huomioimisen sekä sen toteutumisesta huolehtimisen hänen omaan elämäänsä liittyvissä asioissa. Autismin kirjon henkilön kanssa työskentelevän työntekijän on tiedostettava vastuu siitä, että asiakas tulee kuulluksi ja nähdyksi kokonaisvaltaisesti omana itsenään. Mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ja asuinpaikkaansa tulisi olla täysin selvä oikeus jokaiselle ihmiselle nyky-yhteiskunnassa. Pidin merkittävänä kuvata miten heikosti puheella kommunikoivaa asiakasta tulee ohjata ja tukea itsenäiseen tai tuettuun päätöksentekoon, esimerkiksi korvaavan kommunikaation keinoin. Asiakaslähtöisessä asumispalvelussa ajatellaan aina asiakkaan etua ja hänen tulee voida ilmaista itseään esimerkiksi korvaavan kommunikaation keinoin.

Opinnäytetyöni teoriaosaan kokosin tietoa asiakkaan osallistamisesta ja osallisuudesta. Autismin kirjon henkilöiden osallistaminen Kultavuoren käsikirjan suunnitteluun oli minulle tärkeää, sillä siten käsikirjasta tulisi tarkoitusta vastaava. Materiaalia käsikirjaa varten koostamaan ja ideoimaan perustettiin suunnittelutyöryhmä, joka koostui itseni lisäksi kahdesta Kultavuoren asumisyksikön työntekijästä ja kahdesta asiakkaasta.

Pohjatyö, eli käsikirjan sisältöön suunnittelutyöryhmän voimin mietitty ja rajattu materiaali, oli valmiina opinnäytetyön suunnitelman aikataulun mukaisesti jo elokuussa. Itse Kultavuoren käsikirjan kirjoittamisen aloittaminen viivästyí suunnittelusta aikataulusta jonkin verran opinnäytetyöntekijän hektisen syksyn vuoksi, joten opinnäytetyön aikataulu meni uusiksi. Kettusen (2009, 60.) mukaan aikataulun laatiminen ja työmäärän arvioiminen etukäteen ovat vaikeimpia asioita projektin valmistelussa. Kuitenkin vasta projektin käynnistyttyä voidaan tarkemmin arvioida oikeita työmääriä. Aikataulussa pysyminen onkin usein projektien suurimpia haasteita.

Etukäteen ajattelin käsikirjan työstämisen sujuvan joutuisammin, kuin mitä se todellisuudessa eteni. Kultavuoren käsikirjaan suunnittelutyöryhmän kanssa koostetut asiat vaikuttivat selkeiltä kirjata. Asioiden ja käytäntöjen kuvaaminen oli kuitenkin työlläänpää kuin arvasinkaan. Tietojen poimiminen eri tiedostoista ja materiaaleista oli ajallisesti hitaampaa, kuin mihin alun alkaen osasin varautua.

Kirjoittamisen vauhtiin päästyäni huomasin pian, että kaiken kootun asian ilmaiseminen selkeään ja riittävän ytimekkääseen muotoon oli melko haastavaa. Alkuperäisenä suunnitelmana oli tehdä Kultavuoren käsikirjasta yhtenäinen tietopaketti, joka kattaisi kaiken tiedon asumisyksikön sisällä, niin tuetun asumisen kuin ryhmäkoti-asumisen kannalta. Jaottelu olisi näkynyt Kultavuoren käsikirjan sisällysluettelossa selkein otsikoin ja sivunumeroin. Lähdinkin ensin kokoamaan käsikirjaa sillä ajatuksella, että kaikki materiaali löytyy samasta paikasta ja sitä voidaan tulostaa ja muokata kulloisenkin muuttajan tarpeita vastaten. Tiedostin kyllä työstämisvaiheessa, että materiaalia on paljon autismin kirjon henkilön keskittymiskyky huomioiden.

Opinnäytetyön toimeksiantajan näkemyksen mukaan Kultavuoren käsikirjasta tulisi liian vaikeaselkoinen, mikäli kaikki materiaali olisi samoissa kansissa. Näin varmasti onkin, sillä autismin kirjon henkilön olisi vaikea erottaa kaiken tekstin lomasta oleellisinta itseään koskevaa tietoa. Sisällysluettelosta huolimatta autismin kirjon henkilö ei useinkaan osaa etsiä jotain tiettyä kohtaa käsikirjasta, vaan lukee kaiken ja ahdistuu valtavasta tietomäärästä. Olin liittänyt ensimmäiseen Kultavuoren käsikirjan hahmotelmaan seikkaperäiset ohjeet muun muassa sähkösovimuksen, osoitteenmuutosilmoituksen, asumistukihakemuksen ja terveysasemanmuutosilmoituksen tekemiseen. Kultavuoren käsikirjan sivuilla korostetaan, että kaikkiin näihin toimiin asiakas saa apua ja ohjausta asumisyksikön työntekijöiltä. Ohjeet olisivat kuitenkin olleet useimmalle autismin kirjon henkilölle liian monimutkaiset, sillä heillä on usein vaikeuksia hahmottaa kokonaisuuksia tai poimia oleellisinta tietoa tekstistä. Toisaalta näiden edellä mainittujen seikkojen vuoksi mielestäni olisikin hyvä, että Kultavuoren käsikirjan materiaalia voisi tulostaa esimerkiksi yksi aihealue kerrallaan. Myös vaihtoehto, että Kultavuoren käsikirjan materiaalia lähetettäisiin sähköisenä tiedostona asiakkaalle, mahdollistaisi hänen voivan palata materiaalin ääreen uudelleen, vaikka pieninä annoksina.

Käsikirjan työstössä oleellista on huomioida, että ratkaisujen tulee toisaalta olla kestäviä, toisaalta muunneltavia. Kaikessa kehittämissä tarvitaan palautetta ja arviointia. Yksi parhaista keinoista on esitellä tuotetta (käsikirjaa) sen valmisteluvaiheessa. Testaajina voivat toimia tuotteen tilaajat ja asiakkaat. Palaute saattaa olla silti liian rohkaisevaa, mikäli he ovat tutustuneet tuotteeseen jo suunnitteluvaiheessa ja tuoneet siihen omia näkökulmiaan esille. Tuotteen ollessa tuttu, kritiikki jää vähälle. Tällöin palautetta tulee hankkia sellaisilta käyttäjiltä jotka eivät tunne tuotetta ennestään. Testaaja voi antaa muutosehdotuksia tuotteeseen. (Jämsä & Manninen, 2000, 80.)

Marraskuussa 2016 näytin ensimmäistä Kultavuoren käsikirjan hahmotelmaa kahdelle asumisyksikön asiakkaalle. Asiakkaista toinen löysi hyvin tietoa käsikirjasta sisällysluettelon avulla. Toiselle asiakkaalle teksti oli liian pitkää, joten hän ei jaksanut keskittyä lukemaan sitä muutamia sivuja pidemmälle. Kumpikaan heistä ei ilmaissut kehittämisideoita tai muutostarpeita. Olettaessa huomioon, että autismin kirjon henkilöiden kykyprofiili on laaja, kaikille sopivaa materiaalia on vaikea työstää.

Tuotteen (käsikirjan) asiasisällön selvittäminen ennen kehittämisprosessia, edellyttää tutustumista käsillä olevaan aiheeseen. Kehittämisprosessissa organisaatio- ja yksikökohtaiset linjaukset tulee huomioida tuotteen asiasisällön ja tyylin valinnassa. Toimintayksiköllä saattaa olla arvoja ja periaatteita joiden halutaan näkyvän tuotteen laadussa. (Jämsä & Manninen, 2000, 47, 49.) Suunnittelutyöryhmän ideoimisen lisäksi, tärkeää materiaalin työstämisessä tarkoitustaan vastaavaksi tulee huomioida myös Autismissäätien yleiset arvot ja linjaukset käsikirjan työstämiseen.

Lähdin muokkaamaan Kultavuoren käsikirjaa uudestaan syventyen tekstiin entistä enemmän autistisen ajattelun kautta. Turhia kielto sanoja tulee välttää, joita autismin kirjon henkilö voi ajatella mustavalkoisesti. Pysin tiivistämään tekstiä selkeämmäksi lukea. Lauseiden muokkaaminen riittävän lyhyeksi oli haaste joka tuli pitää kokoajan mielessä. Tekstin tuli silti olla loogista ja edetä sujuvasti. Pysin ilmaisemaan vain yhden asian yhdessä lauseessa. Kiinnitin huomiota siihen ettei tekstissä olisi abstrakteja ilmaisuja. Käytin tuttuja sanoja, ja koetin välttää sellaisia sanoja joilla on monta eri merkitystä. Muokkasin tekstiä sopivammaksi ajatellen ryhmäkotiin muuttavien autismin kirjon henkilöiden tarpeita. Karsin liian yksityiskohtaiset ohjeistukset pois, sekä kerroin pelkistetymmin ryhmäkodin asioista ja käytännöistä.

## 18POHDINTA

Pidän Kultavuoren käsikirjaa tarpeellisenä konkreettisenä välineenä autismin kirjon henkilön muuttoprosessissa. Olen työhistoriani aikana toiminut kolmesti muuttovalmentajana. Tein muuttovalmennusta kolmeen eri asumisyksikköön muuttaneille kehitysvammaisille henkilöille. Muuttovalmentajana näin läheltä, miten tärkeää muuttajien on saada ajantasaista ja selkeää tietoa tulevasta kodistaan. Uuteen kotiin muuttavan henkilön on voitava olla osallisena omassa muuttoprosessissaan. Huomasin tuolloin, että mitä enemmän tuleva muuttaja pystyy olemaan osallisena ja vaikuttamaan omiin asioihinsa, sitä paremmin muutto ja uusien asioiden omaksuminen sujuu. Pienin askelin sopeuttava muuttovalmennusprosessi olisi ihanteellista, mutta aina se ei ole käytännössä mahdollista. Toivonkin, että Kultavuoren käsikirja auttaa osaltaan mahdollisimman paljon muuttavaa autismin kirjon henkilöä hänen muuttaessaan asumaan Kultavuoren asumisyksikköön.

Kultavuoren käsikirjaan kerättiin paljon tietoa käytännön asioista muuttoprosessissa, niin uuteen asuinpaikkaan liittyvistä asioista, kuin siitä, mitä tulee asioita hoitaa kuntoon kun muuttaa asumaan vuokralle esimerkiksi; asumistukihakemus, osoitteenmuutosilmoitus. Kultavuoren käsikirjasta löytyy informaatiota Autismisäätiön toiminnasta ja toimintamalleista, sekä siitä mistä arki Kultavuoren asumisyksikössä koostuu. Käsikirjasta selviää myös miten asiakasta tuetaan ja miten hänen toiveensa ja tavoitteensa elämisen suhteen otetaan huomioon. Jäin käsikirjan valmistuttua miettimään olisiko asiakkaan osallistamiseen muuttoprosessissa voinut kiinnittää vieläkin enemmän huomiota käsikirjan sisällössä, vaikka Kultavuoren käsikirjassa on materiaalia jo aivan riittämiin. Materiaalia voidaankin tulostaa aihealue kerrallaan.

Kultavuoren käsikirjan työyhteisölleni esiteltyäni, siellä nousi esiin ajatus, että Kultavuoren käsikirja on hyödyllistä antaa tulevalle muuttajalle heti kun muuton ajankohta on selvillä. Pohdin Kultavuoren käsikirjaa kirjoittaessani, miten muuton saisi vieläkin konkreettisemmaksi muuttajalle siinä vaiheessa kun hän on vasta käynyt tutustumassa asumisyksikköön. Olisiko tulevan asunnon pohjapiirroksista hyötyä, esimerkiksi sisustuksen suunnittelussa. Käsikirjaan voisi liittää esimerkiksi lomakkeen, johon tuleva muuttaja voisi täyttää asioita, joissa toivoo tukea työntekijöiltä.

Näiden pohdintojeni taustalla on ajatus siitä, että miten muuttaja saisi mahdollisimman paljon omaa ääntään kuuluviin. Muuttovalmennusta aikoinaan tehdessäni, muuttovalmennustapaamisissa keskityttiin monesti tulevan muuton ja uuden elämäntilanteen myötä esiintyviin tunteisiin ja niiden käsittelyyn. Mietin tilannetta, jossa autismin kirjon henkilön muutto tapahtuu pienellä varoitusaajalla, miten hän silloin pystyy valmistautumaan uuteen muutokseen. Tällöin parhain tuki ja ymmärrys tulevat autismin kirjon henkilön ympärillä olevilta ihmisiltä, eli hänen läheisiltään ja asumisyksikön työntekijöiltä. Yhteistyö kaikkien tahojen kanssa on tärkeää sujuvan muuton takaamiseksi.

Kultavuoren käsikirjan materiaali olisi voinut laajeta vaikka miten paljon. Tärkeää on oppia rajaamaan, sekä järkeistämään tekstiä. Minulle tämän opinnäytetyön tekeminen on opettanut eniten sitä, miten tulee osata tiivistää ja selkiyttää tekstiä. Tyylini kirjoittaa on perusteellista ja pohdin asioita monilta kantilta. Kultavuoren käsikirjan kirjoittaminen selkokielellä ja riittävän ytimekkäästi oli tämän opinnäytetyön haastavin osuus. Jatkokehittettäviä asioita jäi paljon, ja materiaalia käsikirjan koostamisesta jäi ylikin. Lisään Autismisäätiön sähköisiin tiedostoihin rivitaloasumisesta kirjoittamani tekstit. Suunnittelutyöryhmän jäsenet ottivat myös rivitalosta valokuvia, joita voidaan myöhemmin hyödyntää. Tärkeä kehittämistyö käsikirjan tiimoilta on myös teoriaosassa aiemmin mainitsemani kuvakommunikaation osuus. Autismin kirjon henkilön muuton tueksi voidaan koostaa esimerkiksi sosiaalinen tarina muuton vaiheista, tai kuvallinen versio tarvittavien hankintojen listasta.

Toivon Kultavuoren käsikirjan vastaavan asiakkaiden odotuksia ja auttavan autismin kirjon henkilöä hänen muuttoprosessissaan. Tulevaisuus näyttää miten Kultavuoren käsikirja palvelee tarkoitustaan. Tällä hetkellä käsikirjan toimivuudesta ei ole vielä käytännön kokemusta uuden muuttajan kohdalla. Käytännön kokemus osoittaa mihin suuntaan Kultavuoren käsikirjaa tulee kehittää. Odotan mielenkiinnolla, millaisesta tiedosta uusi muuttava autismin kirjon henkilö kokee eniten hyötyvänsä, ja mitä käsikirjaan toivotaan kenties lisää.



Kultavuoren käsikirjan materiaalin laajuuden ja asiapitoisuuden vuoksi käsikirja saattaa kuitenkin vähemmän palvella autismin kirjon henkilöä, joka tarvitsee vahvaa tukea kommunikoinnissaan. Tällöin Kultavuoren käsikirjasta voi olla hyötyä hänen läheisilleen ja perheelleen, konkreettisen tiedon välittäjänä.

Nähtäväksi myös jää, miten Kultavuoren käsikirjaa hyödynnetään muissa Autismissäätiön asumisyksiköissä. Kultavuoren käsikirjan materiaalin jäädessä vain Autismissäätiön käyttöön, joten käsikirjasta liitetään opinnäytteen teoriaosaan yleisesti Theseuksessa nähtäväksi vain sisällysluettelo.

## LÄHTEET

### Kirja lähteet:

Ala-Kihniä, P.-M. 2008. Autismisäätiön sisäisessä koulutuksessa 2.2.2017.

"Aukes" -Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet. Pakki-hanke. 2008-2009. Käsikirja työntekijöiden käyttöön. Waasa: Graphics Oy.

Attwood, T., 2015. Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen. Helsinki: PackageMedia Oy.

Ayers, J.A. 2015. Aistimusten aallokossa. Vantaa: PS-Kustannus.

Dunderfelt, T. 1998. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.

Ekmark, M., Heiniluoma, S., Huotari, I., Leino, S., & Puranen, T. 2010. Omaa kotia kohti. Ylöjärvi: Painohäme Oy.

Gillberg, C. 1999. Nörtti, nero vai normaali?. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy.

Holmberg, R-L. 2004. Teoksessa Myllykoski, A-M., Melamies, N., Kangas, S. (toim.) 2004. Itsenäistyvä nuori ja AD/HD. Juva: WS Bookwell Oy.

Ikonen, O. & Suominen A. 1998. Autismi- Esiintyvyys ja käyttäytyminen. Teoksessa Ikonen, O. (toim.) Autismi teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY.

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2007. Ryhmästä enemmän. Suomen Mielenterveysseura

Kerola, K. & Kujanpää, S. 1998. Moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Ikonen, O. (toim.) *Autismi teoriasta käytäntöön*. Juva: WSOY.

Kerola, K. & Kujanpää, S. 1998. Perhetyö ja kotikuntoutus. Teoksessa Ikonen, O. (toim.) *Autismi teoriasta käytäntöön*. Juva: WSOY.

Kerola, K., Kujanpää S. & Timonen, T. 2009. *Autismin kirjo ja kuntoutus*. Juva: WS Bookwell Oy.

Kettunen, S. 2009. *Onnistu projektissa*. Juva: WS Bookwell Oy.

Laine, A., Ruishalme, O., Salervo, P., Sivèn, T. & Välimäki, P. 2012. *Opi ja ohjaa sosiaali- ja terveystalalla*. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Lööv, M. 2002. *Onnistunut projekti, projektijohtamisen ja suunnittelun käsikirja*. Helsinki: WS Bookwell Oy.

Malm, M., Matero M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2006. *Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet*. Porvoo: WSOY.

Myllykoski, A-M., Melamies, N. & Kangas, S. (toim.) 2004. *Itsenäistynvä nuori ja AD/HD*. Juva: WS Bookwell Oy.

Martela, F. 2014. *Onnellisuuksien psykologia*. Teoksessa Uusitalo- Malmivaara, L. (toim.) *Positiivisen psykologian voima*. Juva: Bookwell Oy.

Mönkkönen, K. 2007. *Vuorovaikutus dialoginen asiakastyö*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Ozonoff, S., Dawson, G., McPartland, J. 2008. *Aspergerin syndrooma ja hyvätasoinen autismi - Opas vanhemmille*. Unipress.

Paju, P., & Vehviläinen, J. 2001. Valtavirran tuolla puolen: Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18. Helsinki: Yliopistopaino.

Partanen, K. 2010. Voimaa autismin kirjon kuntoutukseen. Juva: WS Bookwell Oy.

Puranen, T. 2007. Muuttovalmennus - Opas itsenäistyvän kehitysvammaisen muuttajan vanhemmille. Ylöjärvi: Painohäme Oy

Räty, K. 1998. Diagnostiikka. Teoksessa Ikonen, O. (toim.) Autismi teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY.

Sainio, A. & Rajala, P. 2002. Ohjeita selkokirjoittajille. Teoksessa Virtanen, H. (toim.) Selko-opas. Tampere: Tammer -Paino Oy.

Seikkula, J. & Arnkil, T.E. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Esa Print Oy

Timonen, T.E. & Tuomisto, M. 1998. Teoksessa Ikonen, O. (toim.) Autismi teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY.

Toikko, T., & Rantanen T., 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: University Press.

Vilka, H. & Airaksinen, T., 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, H., 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Virtanen, H., 2009. Selkokielen käsikirja. Tampere: Esa Print Oy

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P., & Suokas. M., 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Helsinki: ISBN.

Nettilähteet:

Ala-Kihniä, P.-M. 2012. Kommunikaation tukeminen-opas. Haaste-hanke.  
<http://www.autismisaatio.fi>

Autismiliiton www-sivut. Viitattu 21.9.2016 <http://www.autismiliitto.fi>

Autismisäätiön www-sivut. Viitattu 10.9.2016 <http://www.autismisaatio.fi>

Bärlund, T. 2015. Opinnäytetyö; *Autismin kirjon henkilöiden osallisuuden tukeminen muuttoprosessissa*. Kymenlaakson Ammattikorkeakoulu (YAMK).  
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505025682>

Huttunen, M. 2015. Autismi. Terveyskirjasto Verkkoartikkeli. Viitattu 15.1.2017.  
<http://www.terveyskirjasto.fi>

Ikonen, T., Karjala, M., Kortelainen, S., Mäkelä, M., Nevalainen, M., Oksala, L., Ruusuvuori, S., Roponen, T., Salmi, K., Suvanto, E. 2015. Autismikäsikirja 2.0. Mäntsälä: Eteva kuntayhtymä. Viitattu 11.1.2017.  
<http://www.eteva.fi/Global/Tiedostot/Eteva/Oppaat>

Kehitysvammaisten tukiliitto ry:n www-sivut. Viitattu 26.10.2016. <http://www.kvtl.fi>

Kohti omaa kotia ja toimivaa arkea!. Viitattu 26.10.2016. Opas onnistuneen muuton avuksi kehitysvammaisille ihmisille ja heidän läheisilleen. Vammaispalveluhanke 2013. <http://www.innokyla.fi>

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. 2016. 3a Luku 42 § ([20.5.2016/381](#)) Viitattu 26.10.2016. <http://www.finlex.fi>

Moilanen, I. 2011. Autismikirjon häiriöt ja niiden samanaikaisuus ADHD:n kanssa. Duodecim käypähoito. Viitattu 15.9.2016.  
<http://www.kaypahoito.fi>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön, Turun Ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.11.2016.

<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Selkokeskus. Viitattu 23.1.2017. <http://www.selkokeskus.fi>

Sosiaalihuoltolaki. 2014. L.30.12.2014/1301. Viitattu 27.12.2016.

<http://www.finlex.fi>

Vernerinet- sivut. Viitattu 10.11.2016 <http://verneri.net>

#### Kultavuoren käsikirjassa esiintyvät lähteet:

Kansaneläkelaitos. Viitattu 5.11.2016. <http://www.kela.fi>

Maistraatti www- sivut Viitattu 5.11.2016 <http://www.maistraatti.fi>

Seinäjoen sosiaali- ja terveystalvet. Viitattu 5.11.2016. [www.seinajoki.fi](http://www.seinajoki.fi)

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Viitattu 5.11.2016. [www.spek.fi](http://www.spek.fi)

Kultavuoren käsikirjassa käytetyt kuvituskuvat ovat Googlen kuvahausta

Kultavuoren käsikirjan sivuilla käytetään Autismsäätiön logoa.

Liitteenä Kultavuoren käsikirjan sisällysluettelo

TIETOA KULTAVUOREN ASUMISYKSIKÖSTÄ

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN KÄSIKIRJAN SISÄLLYSLUETTELO

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN ASUMISYKSIKÖN SIJAINTI

SEINÄJOELLA SEKÄ BUSSIYHTEYDET

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Lähialueen palveluita osoitteineen:

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN ASUMISYKSIKÖN TOIMINTA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Omaohjaajatiimi ja yksilöllisen tuen suunnitelma

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Arkipäivän kulku ryhmäkodissa

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN ASUMISYKSIKÖN RYHMÄKOTI

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvia ryhmäkodin asuinhuoneesta

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

ASUNNON KALUSTAMINEN JA SISUSTAMINEN RYHMÄKODISSA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Luettelo hankittavista tavaroista

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

ATERIAPALVELUT

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

RYHMÄKODIN KEITTIÖ

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

RYHMÄKODIN YHTEISET TILAT

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Ryhmäkodin yhteinen olohuone

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Siivous

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kodinhoituhuone

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Pyykkivuoro

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Sauna- ja pesutilat

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Sauna- ja pesutilojen varaaminen

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Liikkuminen

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

MUUTON YHTEYDESSÄ HOIDETTAVIA ASIOITA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Vuokrasopimus

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Asumistuki hakemus

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Osoitteenmuutosilmoitus

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kotivakuutuksen hankkiminen

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Terveysaseman vaihto

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Palvelusuunnitelma

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Tarkistuslista muistettavista asioista

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

YLEISIÄ KÄYTÄNTÖJÄ RYHMÄKODIN ASIOISSA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Pankki- ja raha-asiat

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**



Apteekki- ja lääkeasiat

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Autopaikka, polkupyörän säilytys

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Oma postilaatikko

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Ulkovarastotila

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kierrätys asiat

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Tupakointisäännöt ja tupakointipaikka

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Yhteinen piha-alue ja sen hoito

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kiinteistöhoitajalle kuuluvat asiat

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

OHJATTU RYHMÄTOIMINTA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN ASUMISYKSIKÖN YHTEISÖKOKOUS

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

TURVALLISUUSOHJEITA HÄTÄTILANTEISSA

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Tulipalon sattuessa toimi näin:

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KULTAVUOREN YHTEISET HYVÄN ASUMISEN -SÄÄNNÖT

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

KOTIUTUMISESI UUTEEN ASUINPAIKKAAN

**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**